

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/11

TARTALOM

◀ Külvárosi panteon	2
<i>Tóth Vilmos</i>	
TÉRKÉPKÉP	
Az Ilbay-ház	5
<i>Holló Szilvia Andrea</i>	
ÖTVEN ÉV	
◀ Szerelem a Normafánál	8
<i>Csontó Sándor</i>	
Energiamegtakarítás, rezsicsökkentési lehetőségek a fővárosban	10
<i>Kassai Ferenc</i>	
ÉJSZAKA	
◀ Kasszasiker	12
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Simplicissimus Budapestje	14
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
MŰEMLÉKMENTÉS	
Kézbe vett ház	18
<i>Somogyi Krisztina</i>	
A NAGY HÁBORÚ	
◀ A rendíthetetlen mérnökkatona	21
<i>Buza Péter</i>	
Géza utcai anziksz	25
<i>Gács János – Vadász Ágnes</i>	
Balla Zsófia: Nem lettem pesti, Egy világutazóhoz	28
◀ Képes magyar jazztörténet	29
NaturArt – Az Év Természetfotósa 2015	29
Barokk zene francia akcentussal	30
A királyi palota a kultúra vára	30
A túlélő árnyéka	30
Mosó Masa és barátai	31
A szellem meglincselése	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Süt, főz	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST lett a világ második „legjobb városa”, a Conde Nast Traveller – a vezető amerikai utazási magazin – internetes szavazásán. A felkínált lista harmincat sorolt fel a választási lehetőségek közül: az elsőnek járó babérral Firenzét koszorúzták meg az utazók, a magyar főváros 86 ezer szavazattal követi, Bécsnek a harmadik hely jutott. Főleg tengeren túliak ezek a voksok, mert hogy – a lap szerint – egyre népszerűbbeknek bizonyulunk ott messze, távol, ezen belül főleg Amerikában. Nyolcadik „küldőpiacunk” – évi hatszázezer vendégéjszakával. (Azt pedig látjuk más idegenforgalmi statisztikákból, hogy ha Magyarországról van szó, a cél a legtöbb esetben Budapestet jelenti.)

Címlapunk fotóját nézve is jól látszik, hogy az Egyesült Államok polgárai, negyedszázaddal a rendszerváltás után, akár otthon is érezhetik magukat minálunk. Cégéren, táblákon, tájékoztató szövegekben virít az amerikai angol. Összejáró családok ünneplik együtt a töklámpás Halloweent, Valentin napkor középiskolás szerelmesek cserélik ki egymással ajándékaikat, egészen a legfőbb ajándékig: egymásig.

Ha most valaki eddig a pontig érve azzal kapja fel a fejét, hogy a multikulturális, a globalizálódó Magyarország s éppen a világváros Budapest szokásrendjének erős változását készülünk botránnyosnak minősíteni, téved. Mert bár kétségtelenül meghökkentünk azon, hogy Budán – a magyar(os) érzelmű polgároknak a (romlott) Pestnél nemzeti-büszkébb otthonában –, egy gyümölcsös-zöldecsés kissé hibás feliratán a Halottak napja hazai-klasszikus virágát „Halloween krizantén”-ként hirdeti, pontosan tudjuk, felületesen ítélt, aki az üzleti praktikumot összetéveszti az ideológiával. Nem is beszélve arról, hogy az Amerikából Európára vehemensen átterjedő „halálos” vigasság eredetileg az öreg kontinens pogány hagyományainak tovább élése – egy egészen más világban, mint ahol bő ezer éve s még régebben megszületett.

Nem. Nem készülünk rút-szibarita-vázasodásunk jeleként ostorozni lélekváltozásainkat. Szándékunk viszont rámutatni arra, hogy a szavazók Budapestnek milyen értékeit tüntették ki megkülönböztetett figyelmükkel ezene a netes voksoláson. Mivel indokolták ezek a nálunk járt (főleg) amerikaiak, hogy olyannyira tetszett nekik a mi városunk. Nos, erről is megtudtunk valamit. A gazdag fürdőkultúra meg a gulyásleves mellett a New York kávéház, a Lánchíd, a Vásárcsarnok, a szecessziós építészet emlékei hozták őket eufórikus hangulatba. Egytől-egyig legalább bő száz évvel korábban született épületek, építmények. Máig ezek és társaik Budapest arcvonásainak meghatározó fontosságú, legnagyobb vonzerejű elemei. Amelyeknek sorsával kapcsolatban – még akkor is, ha az állami akarat most éppen arra készül a Ligetben, hogy eredeti stílusában állítsa helyre a Közlekedési Múzeum palotáját –, évek óta sokkal több a rossz hír, mint a jó.

Az építési-engedélyezési szabályok szinte évről-évre törvényesített lazulása, a védelem eszközeinek folyamatos vékonyodása, a hatósági fellépés ellehetetlenülése – párosulva az örökséget gondozó intézmények rendszeres átszervezésével, hatáskörük eljelentéktelenedésével – súlyos következményekkel fenyegetik Budapest épített értékeinek sorsát. Műemlékeinkét is, amelyek közül a városban pusztulókra sem jut elég figyelem. Itt van mindjárt lehangoló példának a magyar szecesszió egyik legjelentősebb remeke, az Iparművészeti Múzeum Lechner-tervezte épülete.

Akiknek ezek a kérdések és az azokra adandó – régóta várt – korrekt válaszok még fontosak Budapesten, általában nem hivatalaiban, nem testületeiben tépik a szájukat. Se a politikus, se az egzisztenciális sakkban tartott hivatalnok – más-más okból persze – nem fér hozzá, hogy jobbító meggyőződését, akaratát – már ha van ilyenje – hatásos akcióvá, tetté transzformálja. Budapestnek egyfolytában dörömbölnie kellene a hatalom ajtaján, s nem csak a BKV-tügyekben szolidan kopogtatni: eminens, ha tetszik, súlyosan gazdasági érdeke Magyarországnak s a magyar fővárosnak, hogy rendben tartsa, megőrizze értékeit.

Felelősségük közös. Esküjük kötelez. Naivitás? Legyen naiv akkor mielőbb minden polgár, egész BUDAPEST!

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 11. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olvasószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest Honvéd utca 3.

E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja

Press Xpress

Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Summa Artium Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Török András
1054 Budapest, Honvéd utca 3.
Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Arnold István

Terjesztés:

HÍRVILÁG Press Kft.

Telefon és fax: 411-0491

hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press® Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Publicisztikánk az ezüst Budapestről
(1. oldal)

A hátsó borítón:

A rendíthetetlen mérnökhatona
Zámor Ferenc Krasznajarszkanban, szibériai hadi-
fogságban, 1915-ben, az általa hadifogolytársaival
berendezett asztalosműhelyben, kezében fűrész
(21. oldal)

Külvárosi panteon

szöveg: Tóth Vilmos, fotó: Sebestyén László

Budapest sok különleges temetőrésze közül az egyik legérdekesebb a Rákoskeresztúri temetőben található. A 16-os és a 28-as számú parcellában egyedülálló összkép tárul a látogató elé: az út mellett jellegzetes 19. századi családi síremlékek, nagyrészt gránitból faragott obeliszkok sorakoznak, miközben körülöttük a szokványos műkö síremlékek és urnafalak vannak többségben. A furcsa kontraszt magyarázatát a főváros temetőtörténetének egyik legnagyobb csoportos áttelepítése adja.

A Rákoskeresztúri temető általában háttérbe szorul a Farkasréti és a Kerepesi úti temető mögött, pedig megérdemelné a figyelmet, és korántsem csupán azért, mert az ország legnagyobb sírkertjéről van szó. Előjáróban érdemes kitérni arra, hogy mennyire bizonytalan már az elnevezése is. Az irodalomban többnyire Rákoskeresztúri temetőként szerepel, ami nyilvánvaló pontatlanság, mivel Kőbányán található. „Kőbányai temetőnek” azonban néhány régi, kuriózumnak tekinthető újságcikk kivételével sehol sem nevezik. Másik gyakori elnevezése: Új köztemető – a temetkezési intézet szóhasználatában „Új köztemető” –, ami igencsak félrevezető, mivel 1886-ban nyitották meg, ami azt jelenti, hogy ez Budapest legrégebbi folyamatosan működő sírkertje.

Történetének két ismertebb részlete van: a 20. század elején a katonai temető létrehozása (ezt később szinte teljes egészében felszámolták), majd a század végén az ötvenhatos parcelláké. A kettő között időben félfúton alakult ki a 16-os és a 28-as par-

cella mai képe, amikor az 1952-ben lezárt Kerepesi úti temetőben nagy átrendezés és részleges kiürítés kezdődött. 1953-ban az ott található ezerkétszáz falsírboltból mintegy százhetvenet, valamint az előtűk lévő két parcellarészt kisajátították és felszámolták: gyakorlatilag levágták a temető északkeleti sarkát, a sírok helyén pedig a szomszédos gumigyár egyik épülete kapott helyet.

Improvizáltak?

A döntés nyilvánvalóan az egykori nagypolgári elit ellen irányult, hiszen a felszámolt falsírboltokban nagyrészt az ő felmenőik nyugodtak. Az áthelyezett síremlékek többsége a Rákoskeresztúri temető két említett parcellájába került, amelyeket szinte falként vesznek körül. Néhány már tönkrement vagy felszámolták, de így is mintegy száz, egykor a Kerepesi úti temető fala mellett álló családi síremléket találunk itt, illetve a parcellák belsejében számos további sírt, amelyek az egyidejűleg felszámolt temetősarokból származnak.

A visszaemlékezések és más források alapján valószínűnek tűnik, hogy a temetkezési intézetnek és a fővárosi illetékeseknek improvizálniuk kellett 1953-ban. Amikor felszámolásra hirdették meg a Kerepesi úti temető érintett falszakaszát, még nem volt szó csoportos áthelyezésről. Az egyoldalú diktátumot azonban az érintett családok érthető módon felháborodva fogadták, hiszen többségük bérleti joga még nem járt le. Ennek nyomán került sor a Rákoskeresztúriba történő áthelyezésre, ahol a hatalmas terület miatt válogatni lehetett a rendelkezésre álló parcellák közül.

Az átszállított nyughelyeket itt már nem sírboltokként, csak egyszerű sírhelyekként építették ki, de megmaradt az eredeti kövek nagy része, és a temetkezési intézet kárpótlásként „öröksírokká” nyilvánította ezeket. Utóbbi komolyságát az azóta történt felszámolások megkérdőjelezzik, de az elnevezés sokáig fennmaradt (például a Budapesti Városvédő Egyesület 1990-es temetőtérképén is ez szerepel).

A főváros fontos polgárai voltak

Érdemes a sírokon olvasható neveket böngészni, mert a 19. századi Budapest számos ismert alakjának vezetett ide az utolsó utáni útja. Hatalmas obeliszk őrzi a budai keserűvíz-forrásokat felfedező és elsőként hasznosító *Saxlehner András* és számos családtagja emlékét. Eredetileg a Kerepesi úti temető egyik fal melletti mauzóleumában nyugodtak, ám a *Czigler Győző* tervezte építmény az 1944/45-ös ostrom során megsemmisült. A parcella túloldalán nyugszik báró *Kochmeister Frigyes*, a dualizmus kori főváros kereskedelmének egyik legnagyobb fejlesztője, a Budapesti Kereskedelmi és Iparka-

mara, valamint az Áru- és Értéktőzsde elnöke. Eredeti sírhelye fölött egykor felesége emléke, *Stróbl Alajos* 1897-ben felavatott remek szobra állt, ami a Kerepesi útiban maradt, és ma *Márkus József* főpolgármester sírját díszíti.

Nincs meg az eredeti síremléke *Pekár Imre* malomipari szakembernek, feltalálónak, a fővárosi gazdasági élet egyik sokoldalú alakjának sem. Ez *Schickedanz Albert* és *Zala György* alkotása volt, és szintén az ostrom során dőlt romba.

A Rákoskeresztúri temetőbe tehát éppen a felszámolt falszakasz legjelentősebb művészeti értékei nem kerültek át. A kivétel *Luigi Mazzi* olasz szobrász alkotása,

amely báró *Gromon Dezső*nek, a Fővárosi Közmunkák Tanácsa alelnökének sírja felett ma is látható.

Érdemes megemlíteni, hogy Kochmeister és Gromon mellett más főnemesi rangú családok nevével is találkozhatunk a sírköveken – például *Cebrian*, *Karátsonyi*, *Kornis*, *Révay* –, bár a Kerepesi úti temető fal melletti része elsősorban a nagypolgárság, másodsorban a polgárosodó köznemesség temetkezőhelye volt, míg a főnemesek többsége hagyományosan a vidéki birtokokon temetkezett.

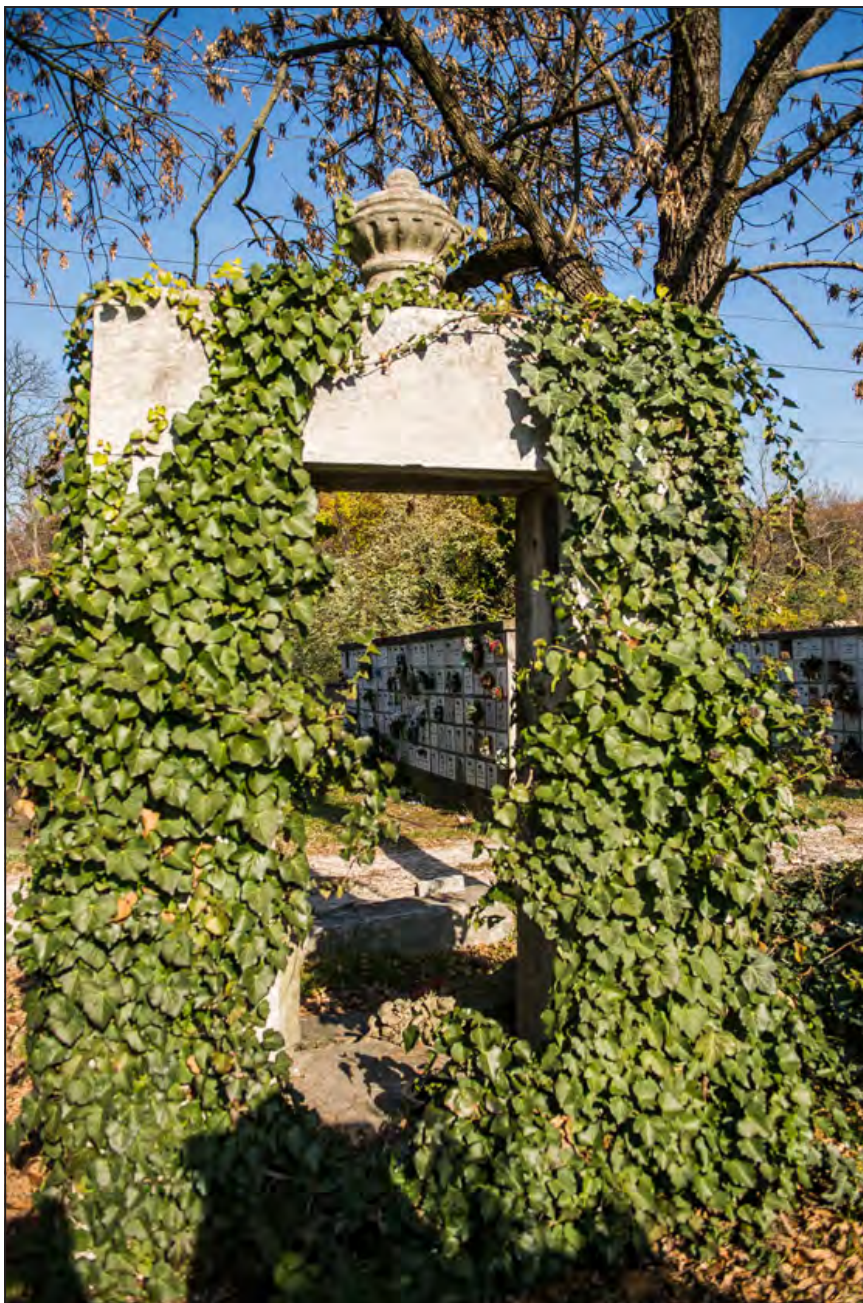
Több 1848-as honvédtiszt neve is olvasható a Rákoskeresztúri temetőbe átkerült köveken, például *Horváth Pál* alezredesé, vagy *Mecseéry Gusztáv* századosé. *Beivinkler Károly* 48-as százados évtizedek múlva erdészeti és csatornázási szakemberként fejtett ki jelentős tevékenységet, *Hazay Ernő* pedig, aki a szabadságharcban hadnagyként vett részt, később a Pester Lloydnak, hosszú évtizedek meghatározó fontosságú budapesti lapjának egyik alapítója lett.

Szép sírkő őrzi *Wagner János* belgyógyász professzor emlékét, aki a Pesti Királyi Orvosegyesület elnöke volt, és jelentős vagyont adományozott a létesítendő protestáns árvaház javára. Portréját *Senyei Károly* faragta, sírverse pedig *Szász Károly* szerzeménye. Vele egy sírban nyugszik bátyja, *Wagner Dániel*, az első magyar gyógyszerészdoktor. A közelben található *Patrubány Gergely*, Budapest első tiszti főorvosa, *Horváth Mihály*, a hazai ortopédsebészet egyik úttörője, valamint *Schaffer Károly* ideg- és elmegyógyász professzor síremléke is.

Forrás a családok történetéhez

Hosszasan lehet még sorolni az áthelyezett sírköveken olvasható ismert neveket. Itt található *Szvetenay Miklós* jogász sírköve, felirata azt emeli ki, hogy „portugál fő-consul” volt, bár iparfejlesztői tevékenysége ennél fontosabb. Nem hagyhatjuk említetlenül *Gyulay Béla* leányiskolai igazgatót, az első női kereskedelmi tanfolyam megszervezőjét, vagy *Gohl Ödön* numizmatikust, a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának vezetőjét sem. Itt nyugszik még *Folkusházy Lajos* alpolgármester, *Pisztóry Mór* jogtudós, *Feszty Adolf* építész, *Ocker Menyhért* és *Szelnár Adolf* kertészek, a tudományos *Kölber* család, valamint a tudományok és az irodalom nagy mecénása, *Tomori Theodorovits Anasztáz*.

Eredetileg mindegyikük síremléke a Kerepesi úti temető fala mellett állt.

Akadtt olyan eset is, amikor a Rákoskeresztúri temetőben való elhelyezés sem lett végleges. Pekár Imre sírjának szomszédságában nyugodott két nagy tudós, apa és fia: *Pauler Gyula* történész, a Magyar Országos Levéltár első főigazgatója, illetve *Pauler Ákos* filozófus, akiknek sírja később a badacsonytomaji Szent Donát-kápolnába került. Egy másik sír pedig évtizedekkel a kilakoltatást követően visszatért a Kerepesi úti temetőbe, bár nem az eredeti helyére: ott van eltemetve *Beregszászy Lajos* zongorakészítő mester, valamint veje, *Réczey Imre* sebészprofesszor.

Érdeemes végignézni a további, kevésbé ismert neveket is a Rákoskeresztúri temető e két furcsa parcellájában. A főváros építői, tisztviselői, lakói sorjáznaq elő a nem is olyan régi múltból. A családnevek többsége magyar és német, kisebb részük szláv, néhány pedig francia és olasz eredetről árulkodik. Az áthelyezett sírok egy része alig látszik ki a bozót és a kúszónövények alól, amelyek a téli és a kora tavaszi hónapokban teszik láthatóvá a legtöbbit a kövekből.

Ez a síremlékegyüttes csak torzó, egy részlet, ami azonban kiválóan reprezentálja

az egészet: a Kerepesi úti temető falsírboltjának jelentőségéről mesél. Az át nem helyezett többség ma már a főváros legrégebbi, nagyrészt eredeti állapotában fennmaradt

temetőrésze, és – felirataik révén – úgy az eredeti helyükön álló, mint az áthelyezett kövek rendkívül fontos család- és város-történeti források. ●

TÉRKÉPKÉP

Az Ilbay-ház

Holló Szilvia Andrea

„Az egésről elmondhatni, hogy... kik azt ... megszerzendik, nemcsak egy igen honi érdekű munkát, hanem azon kívül még szobáiknak egy igen szép faléket szerzendenek.” – E szavakkal ajánlották az érdeklődők figyelmébe Carl Graf Vasquez 1838-ban megjelent, hat lapból álló, igényes kivitelezésű pest-budai térképalbumát. Képei közt válogatva mesél sorozatunk a régi városról: Budáról és Pestről.

forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Az előkelő, de elszegényedett, spanyol eredetű katonacsaládból származó *Carl Vasquez* pályafutása a bécsi katonai felmérésnél kezdődött. Házassága után állami szolgálatba lépett, majd geográfusi tanulmányait kamatoztatva reprezentatív mappákat adott ki Badenről, Prágáról, Triesztről, Bécsről, de Linz és Pozsony megörökítése már csak terv maradt. Munkái első látásra felismerhetőek a térképeket keretező, a városképet híven ábrázoló metszeteiről.

A kiváló minőség ellenére az értékesítésből remélt haszon elmaradt, olyannyira, hogy Vasquez egy ideig a hitelezői elől

bujkálva utazgatott Európában. 1848-ban ismét katonai szolgálatba lépett, de indult természetű, költekező, botrányoktól sem mentes életmódja miatt – hiába volt művelt és rátermett –, nem reménykedhetett előléptetésben. Amint lehetett, nyugdíjazták. Rokonai Magyarországon éltek, ő is itt telepedett le. Budán hunyt el 1861 nyarán.

Legendássá vált pest-budai térképalbuma a Honművész 1838. december 20-i számában megjelent hirdetés szerint Vasquez saját felmérése, a legügyesebb bécsi mesterek metszették, és Kilián könyvkereskedésében kapható. Az Athenaeum kritikusa

megjegyzi, hogy a munkát – melyről már készülése közben elragadtatással írtak külföldi lapok – „érdekessé teszi ... még az is, hogy a’ szép Pestnek, némelly még nem létező, de más teroben levő jelesb épületei is már díszítik azt, u.m. a nemzeti museum, a’ javasolt harminczad, a’ Józsefpiacz a’ régi harminczad nélkül, az új Wodianer ház stb.”

Az egyik keretkép megnevezése szerint az Ilbay-házat ábrázolja. Csakhogy a címtárak ilyen nevű háztulajdonost nem említenek. A kor ízlését tükröző, elegáns klasszicista ház valahonnan mégis ismerős, ez ugyanis a későbbi István főherceg szálló a mai Akadémia utca és Vigyázó Ferenc utca sarkán, s 1838-ban *Ilkey Sándor* a tulajdonosa.

Hotel Emmerling

A 18. század végén a Belvárostól északra fekvő Duna-parton tárolták a Felvidékről leúsztatott építési faanyagot, a Lipótváros parcellázása azonban megpecsételte az egymás mellett sorjázó ácsstelepek sorsát. 1831-ben a Hackl-féle telep is gazdát cserélt, a rajta álló ingatlannal együtt *Warga Sándor* kapitány vette meg. A környékbeli háztulajdonosok a Dunasorról utcát nyitattak a volt fatelepek között a Nádor utca felé. *Warga* kapitány 1835-ben ennek az új utcának a sarkára építtetett kétemeletes házat ifjabb *Zitterbarth Mátyással*, amin a kor szokása szerint röpké három év múlva túladott. Így lett az új tulajdonos a térkép kiadásának évében *Ilkey Sándor*, aki a házat nyomban átalakította és a mellette elvezető, akkor még kültekli, poros utcát leköveztetette.

Ilkey egy időben a Pesti Nemzeti Színház igazgatója volt, bérlői között is sok a művész. Duna-parti házában lakott és dolgozott *Nüppnau András* „szobafestő és transzparentművész”, a színház dizlettervezője, de itt lelt otthonra a színészportrékat készítő *Kiss Bálint* akadémiai képíró, *Barabás Miklós* bécsi

diáktársa is. Neki egy Bihar megyei nemesi családot ábrázoló képe – olvashatjuk – 1841 januárjában „kevés napig lesz nyilvános láthatásra kitéve 10-12 óra között a Feldunasoron, az Ilkey-házban, 2. emeleten, 9. sz. alatt.” Kiss, aki részt vett a pesti Műegylet megalapításában, műteremlakásában még festőiskolát is nyitott. De Ilkeynél, a Magyar Kereskedelmi Társaság tagjánál lehetett megtekinteni a magyar asztalosipar remekét is, mielőtt azokat Bukarestbe szállították. Mivel pedig a másik Ilkey-ház adott helyet az Iparegysületnek, annak Hetilapja beszámolt erről a bemutatóról: „az első, keletre menő magyar iparmű-kiüldemény a Béla [ma Vigyázó Ferenc] utcai Ilkey-házban és a mellette lévő két rak-tárban 8-12 és 2-6 óra között tekinthető meg”.

Néhány hónap múlva itt, az egykori Feldunasor 13. szám alatt nyitotta meg a József nádor fiáról elnevezett István főherceg szállodát *Emmerling Károly*, aki a Redoute bérlőjeként addigra tekintélyes vagyont

gyűjtött (a szóbeszéd szerint hajnalonként kocsin tolta haza a bálók bevételeit). A névadás oka, hogy „József nádort ugyanaz a kérdés foglalkoztatta, a mi most a pestieket, hogyan lehetne a főváros idegenforgalmát növelni? Vendéglőket kellene építeni – emlegette a nádor – szép vendéglőket, a melyekbe szívesen szállnának és időznének az utasok.” – írta *Mikszáth Kálmán*. A nádor beszélt rá a kiváló üzletembert új szálló nyitására, aki e célra Ilkey kedvező fekvésű ingatlanát szemelte ki, majd azt *Kassalik Ferenc* tervei szerint szállodává alakította. Egy időben úgy is hívták: Hotel Emmerling.

1846. október 11-én, vasárnap nyílt meg az István főherceg, tulajdonosa a Lánchídon átmenő forgalomban és a fellendülő gőzhajózásban bízott. Ahogy a Redoute-ban, úgy itt is külön kapun hajthattak az udvarra be és ki a fogatok, elkerülendő a tumultust. A Honderú tudósítója lelkesen számolt be a fogadó kifestett lépcsőházáról, a fő mezők-

ben Visegrád és Vajdahunyad várával, a tisztes méretű szobákról, a családok részére kialakított lakrészekről, bennük előszobával, nappalival, dolgozószobával. Már csak a zongorával felszerelt társalgó hiányzott, ahol reggelizni, kávézni lehetne.

Deák megsértődik

Az átadás után bárloi nem sokáig élvezhették szállodájuk hasznát. A szabadságharc végnapjaiban, 1849 tavaszán a császáriak ágyúgolyói a Duna-part házsorában komoly károkat okoztak. Az István főherceget azért „büntették”, mivel – alkalmas középület hiányában – itt rendezték be az igazságügyi, valamint a földművelés-, iparügyi és kereskedelmi minisztériumot, a honvédség helyi toborzóirodájában *Petőfi* is megfordult. S ekközben Emmerling vendégszeretét élvezte *Kossuth* édesanyja és *József Bem*, a magyarok Bem apója.

Az ágyútűzben beomlott Redoute újjáépítéséig a rendbe tett István főherceg emeleti nagytermében rendezték a legelegánsabb bálakat. Az étterem aranszegélyes fehér falai között az italrendelés intenzitása jelezte, hogyan alakultak a szemközti börze árfolyamai. Ha jól mentek a dolgok, az urak pezsgőt ittak, ha rosszul, akkor a két deci járta. Egyszer csak szárnyra kapott a hír, hogy a szállóban lakó *Deák Ferenc* anyagi gondokkal küzd. Emmerling nagyvonalúan a felére csökkentette a szoba árát, ám ezen a haza bölcse megsértődött, és nyomban átköltözött az Angol Királynőbe.

A hatvanas években az István főherceget a párizsi Hotel Louvre mintájára akarták átépíteni, holott a pestiek ekkor már gyakran panaszkodtak a Feldunator áldatlan állapotára. „A Béla utcában, részint az ottani építkezés, részint pedig az ott naponként üveget és nyers bőröket raktárakba szállító s ott egész napokat töltő idegen szekerekkel annyira el van foglalva, hogy a gyalog közlekedés csak nehezen s veszélyel eszközölhető, a kocsikkali közlekedés pedig hetek óta lehetetlen.” A zűrzavart fokozta, amikor 1863 márciusában *Kertész József* a szállóban nyitott nyomdát. A helyiségek használatáért 354 forint negyedévi bért fizetett, de tevékenységét nem nézték jó szemmel, így 1864 szeptemberében átköltözött a Vasudvarba.

Mikszáth búcsúzik

A szálló virágkorát *Gundel János* bérlősege idején (1889–1904) élte. Az 1894-es megnyitás az új bérlő számára már csak azért is emlékezetesre sikeredett, mert a borfiú azon nyomban megszökött ezüstpaszományos, vörössipkás uniformisában. Ebben a Gundel étteremben a szomszédos Magyar Tudományos Akadémia, a Petőfi és a Kisfaludy Társaság tagjai találkoztak, nyitrai muflont, tiszai galócát (nem gomba, hal!), tűzokot, erdélyi pizstrángot falatoztak.

A földszinten, a kaputól balra kialakított „háromfülkés, hajókabinszerű helyiség”, a Mikszáth-szoba falát az író arcképe és műveiből vett alakok, *Mirkovszky Géza* alkotásai díszítették. A szobában, ahol gyakran megfordult *Szilágyi Dezső*, *Jókai Mór*, *Tisza Kálmán*, *Lánczy Leó*, vágni lehetett a havannából felszálló füstöt. Ám amikor egy politikai vitát követően a társaság két részre szakadt, a törzsvendégek elpártoltak. Attól kezdve Mikszáth is inkább az Angol Királynőbe járt, az István főherceg hanyatlásnak indult.

Emmerling Károly a szállót többször átépítette, végül 1904-ben megszüntette. A

fotó: Sebestyén László

Mikszáth-szoba berendezését a Wittmann és Bauer cég vette meg, a rajzos tapétát *Latinovits Pál* földbirtokos bácskai birtokára vitette. A Vasárnapi Ujság Mikszáth Kálmán írásával búcsúzott a legendás szállótól, hiszen „Az 'István főherceg'-gel ismét egy darab régi pesti élet pusztult el. ...építhetnek szebb palotát vagyis legalább modernebbet helyette, de az Istvánhoz tapadó történeteknek, eseteknek nem lesz többé emlékeztető tárgya. Hideg, idegen kőhalmaz lesz, mint a többi ezer meg ezer bérház...”

Lakóházzá alakították át, csak a földszinti kávéház élt tovább még egy ideig, de volt

itt terménykereskedés, patika, sőt még poloskairtó is. Mikor 1927-ben a Gyáriparosok Országos Szövetsége vette birtokba, két emelettel megtoldották. Azóta is középület, most épp a Fővárosi Önkormányzat Rendészeti Igazgatóságának székháza, előtte Budapest egyik első elektromos autótöltő állomásával, felújított homlokzatán Bem apó és az itt elhunyt *Klapka* tábornok emléktáblájával.

És az is biztos, hogy a Magyar Labdarúgó Szövetség 1901. január 19-én valóban e helyen, az egykori szálló különtermében alakult meg. ●

ÖTVEN ÉV

Szerелеm a Normafánál

Csontó Sándor

A Normafa, eredetileg Viharbükk a Budai-hegység keleti peremének tisztásán álló terebélyes öreg bükkről (*Fagus sylvatica*) kapta nevét. (BUDAPEST, 2011/6.) Nemzedékek óta a legkedveltebb kirándulóhelye a budapestieknek. Az esztendő tizenkét hónapjában nyújt látnivalókat csodálatos természeti szépségével és számtalan lehetőséget a sportolásra vágyóknak. A téli időszakban ez a környék a fővárosiak sípadicsoma avagy, kis túlzással, a magyar „szenmorisz.”

A területen a 20. század közepén alakították ki Magyarország egyik legjelentősebb síközpontját. Ekkor épült a Normafa Síház (ma Normakert étterem), több pálya, felvonó, szánkópálya és ugrósáncok biztosították a téli sportolási lehetőségeket.

Pályára állítva

A kedvező lejtőkön hét lesiklópályát alakítottak ki: Nagy- és Kis-Norma, Ötlövetű, Nagy- és Kis-egyetemi lejtő, Harangvölgyi sípálya és Cső. Ezeket négy felvonó szol-

gálta ki. A leghosszabb a Nagy-Norma és a Kis-Norma közötti csákányos volt. Megfelelő hóviszonyok mellett a Nagy-Norma este 9-ig ki is volt világítva. A Nagy-egyetemi és a Kis-egyetemi sípályák között működött egy tányéros felvonó. Ennek a déli oldalán volt a KFKI kampós felvonója, amelyik még ma is üzemképes. Lejjebb, az egykori Honvéd-síház mellett, a Csőben volt még egy, szintén kampós. Azért ne gondoljunk profi szerkezetekre, hiszen egy villanymotor és ötven méter kábel oldotta meg a feladatot.

Az Anna-réttől északra a jelenlegi Sportszálló telkén állt két sísánc. Az elsőt még 1924-ben avatták fel, de ezt öt év alatt kinőtte a közönség, ezért egy nagyobb, nemzetközi versenyek rendezésére alkalmas közepsánc (normálsánc) is épült. A kisebbik a gyakorlás célját szolgálta, ezt később műhó burkolattal látták el. A közepsánc vasszerkezetes tornyát az 1960-as évek végén bon-

1965. NOVEMBER 25. Sielők indulásra készülnek a Normafa üdülőszálloda előtt, ahol a cégér szerint komfortos, egy- és kétágyas szobák várják a turistákat

tották le. Leérkező lejtőjének műhó burkolata ma is a gyermekek oktatását segíti. A Magyar Athletikai Club szánkópályája a Normafa út és Eötvös út találkozásától nyugatra indult, a cél több kanyar után a Tündérhegyi út alatt volt. Innen kiindulva a Hármaskút-tetőt megkerülve egy öt kilométeres sífutó pálya állt még rendelkezésre. Ezt mind a mai napig használják a futók – nordic walkingosok és terepkerékpárosok is –, ez a nevezetes „MHK” (Munkára, Harcra Kész!) kör. Ezen kívül a Honvéd síház mellett, az Előre-kert felső részén, egy 1200 méteres, világítással ellátott edzőkör is a sífutókat szolgálta. Anno több síház is tartozott a fenti sportlétesítményekhez, mára az Anna-réten van az egyetlen megmaradt, a Vasas SC szakosztályáé.

De hol van már a tavalyi hó? A 60-as 70-es években a jobb teleken még 40–50 síelhető napot számoltak és reggeltől estig egy lécet nem lehetett leejteni a lejtőkön, annyian csúszkáltak. De a rendszerváltást követően az elszegényedő sportegyesületek megszüntették síszakosztályaikat, eladták ingatlanjaikat, megkezdődött a terep romlása. Ráadásul mára számottevően csökkent a síelhető napok száma is.

Az élet és a természet csodái

Az aranyidők tanúja és aktív szervezője volt *Angelus Miklós*, a magyar természetjárás neszora, kiváló síző, aki 2015. szeptember 9-én töltötte be a 106. (!) életévét. Megtiszteltetésnek vettük, hogy feleségével, a 103 (!) éves *Vidor Edittel* fogadott Mátyás-hegyre tekintő kis otthonukban. Az ország legidősebb házaspárja szeretetben él együtt 80 éve.

Miklós bácsi és a fiúk, Iván, Róbert és Tamás a Normafán 1960-ban

– *Miklós bácsi, mikor kezdett el érdeklődni a síelés iránt?*

– Tizennégy éves lehettem, amikor a bátyám beíratott a turistaegyesületbe, és én rögtön az első időben szereztem egy pár lécet, elkezdtem próbálkozni saját magam. Szépnek találtam ezt a harmonikus mozgást a gyönyörű természetben. Szabadságot adott. Nagy telek voltak akkoriban és sok hó, március elejéig kitartott majdnem mindig. Kialakultak a különböző fokozatú, nehézségi szintű lejtők, a Sigray, Delmár a legmeredekebb, az Egyetemi, a Hullámos. Egészen Zugligetig lesiklottunk, szinte az erdőben, a fák között. A fogaskerekűvel mentünk fel, a tetejére pakoltuk a holmikat, s általában a hűvös völgyi villamossal jöttünk vissza. Persze rengeteget gyalogoltunk is, mert a közlekedés még nem volt így megoldva.

– *Már egészen fiatalon aktívan részt vett a közösségi munkában. 1934–1944 között a Természetbarátok Turista Egyesületének választmányi tagja, 1936-tól 1939-ig a Magyar Turista Szövetség Alpin és Túrasíelő Bizottságában is benne volt. Minden szabadidejét a természetben töltötte?*

– Nem volt kérdés, hogy hová megyünk a téli hétvégéken. Ha Karácsonykor nem síeltünk, akkor az nem volt igazi ünnep. Később a Börzsönybe, a Hideg-hegyre jártunk, de persze sokfelé máshová is. Az év többi hónapjában pedig rengeteget kirándultunk. Nyáron mentünk a vízre, a Rómaira, volt egypárevezős szkiffem, később kétpárevezős (dubló) csónakunk is, mindnyájan eveztünk a családban. Mi építettük fel a Kevély-nyergi turistaházat 1928-ban, ahová hátizsákban vittük fel az építőanyagot. A Normafa tulajdonképpen baráti társaságok, turista szakosztályok találkozóhelye volt, egy kis közösség jött össze, akik szinte mindannyian ismerték egymást.

– *Edit néniel is itt találkoztak először?*

– Igen, egy másik társasággal jött fel a hegyre és egy bokornál valahogyan egymás mellett kötöttünk ki. Nekem ő Casta Diva (tisztá istennő).

Edit néni itt átvette a szót: 1933-ban ismertem meg Miklóst, és 36-ban házasodtunk össze. Tényleg mindig mozgásban voltunk. Az Anna-réten egy fára akasztottuk a holminkat, mint egy karácsonyfa, úgy nézett ki, és soha semmi nem tűnt el róla. A Városligeti műjégpálya

megnyitásakor, már 1927-ben korcsolyabérletem volt, én tanítottam Miklóst korcsolyázni, ő engem síelni. A gyermekeinket is egészen kicsi koruk óta vittük minden-hová. Nem versenysportra neveltük őket, csak a természet szeretetére. Hétköznap, amikor kevesebb idő jutott, a Hármashatár-hegyre és a közeli lejtőkre jártunk ki csúszkálni, de akkor még nem volt ennyire beépülve a környék.

– *Úri sportnak számított a síelés a háború előtt, majd aztán a 60–70-es években?*

– Kezdetben nyilván nehezebb volt beszerezni az eszközöket, és ezt nem mindenki tehette meg, de később egyáltalán nem. A barátaim, sporttársaim többsége egyszerű nyomdász, asztalos, a munkásemberek közül kerültek ki. A program mindig az előző estén, a lécek felkészítésével, a waxolással kezdődött. Ugye, akkor még faléceink voltak, gondosabban kellett vigyázni rájuk. A paraffin alapú waxot a lécek kiszállásodott, kopott csúszófelületére hordtuk fel, így csökkentve a tapadást, megkönnyítve a síklást. A másik fontos dolog a kantni, a perem. Magunk készítettünk egy kis fém lécet, azt odacsavar-tuk, amivel a kantnizást csináltuk, ezzel a síléc élét és oldalát megéleztük. Mert a jó élék nélkülözhetetlenek a kanyarodásnál, de az egyenes síklásnál is.

– *1957 és 1987 között a Magyar Természetbarát Szövetség alelnöke és Nemzetközi Túra Bizottságának vezetője volt. Kiváló kapcsolatai révén több síelő részesülhetett külföldi síoktatásban.*

– A háború után kollektív útvéllel, szervezetten mintegy száz főt tudtunk kivinni minden évben Ausztriába. Még a Kaukázusban is voltunk három alkalommal 4500 méter magasan, csereüdülésen. Az oroszok meg nyáron jöttek a Balatonhoz.

– *Az aranyjelvényes túravezetők kor-előnöke, elhivatottságával és szakértelmével sokat tett a sportért, mennyire becsülték meg az ön munkáját?*

– Háromszor kaptam meg a sportérdemrem arany fokozatát (1968, 1979, 1986), de sosem az elismerésért csináltam. Szerettem síelni, túrázni, a természetet csodálni, ez tartotta össze a családukat is. És ez tartott életben idáig. 86 évesen még léceket lehetett a lábamon. Ma minden sokkal könnyebb és egyszerűbb: utazni, sporteszközöket beszerezni. Csak adjanak időt maguknak az emberek arra, hogy élvezzék a természetet, és persze vigyázzanak rá! ●

Energiamegtakarítás, rezsicsökkentési lehetőségek a fővárosban

szöveg: Kassai Ferenc, fotó: Sebestyén László

A fenntartható városfejlesztés alapvető feltétele az energiahatékonyság, a természeti erőforrások gazdaságos kihasználása, ehhez pedig elengedhetetlen az épületek energiahatékonyságának javítása.

Magyarország energiafelhasználásának közel negyven százaléka az épületek energiaellátására fordítódik, melynek kétharmada a fűtés és a hűtés számlájára írható. Az Európai Unióban és így Magyarországon is egyre fontosabb a megtermelt energia minél hatékonyabb felhasználása.

Hazánk gazdasági növekedését hátráltatja az alacsony energiahatékonyság, s ez

az épületek energiatakarékos, fenntartható építése és felújítása révén javítható a legkisebb költséggel és a legnagyobb társadalmi és éghajlatvédelmi haszonnal.

Erre figyelmeztet bennünket az elmúlt időszak tomboló hősege, az így jelentősen megnövekedett energia-csúcsfelhasználás.

A hazai, mintegy négymillió lakást kitevő állomány legalább fele nem felel meg a korszerű funkcionális, műszaki, illetve hőtechnikai követelményeknek; a középületek esetében az arány sajnos még rosszabb, de igaz a megállapítás a családi házakra, társasházakra és panelépületekre is.

Az európai energiahatékonysági előírások minden EU-országra érvényesek, ezért a magyarországi jogalkotás megfelelően szabályozta ezt a kérdést.

Az épületeknek a 2016. január 1-jétől érvényes energetikai minőség szerinti besorolása, illetve az egyes kategóriák egymáshoz viszonyított részesedési arányai

A hazai tapasztalatok szerint a lakosság még nem kellően motivált az energia ésszerű felhasználásában: nálunk mintegy kétszerese az indokoltak. Fontos, hogy a polgárok gondolkodásmódja változzon, köztudott, hogy a fel nem használt energia a legjobb energia-megtakarítás, és a rezsicsökkentésnek is új dimenziója.

És itt álljunk meg egy pillanatra.

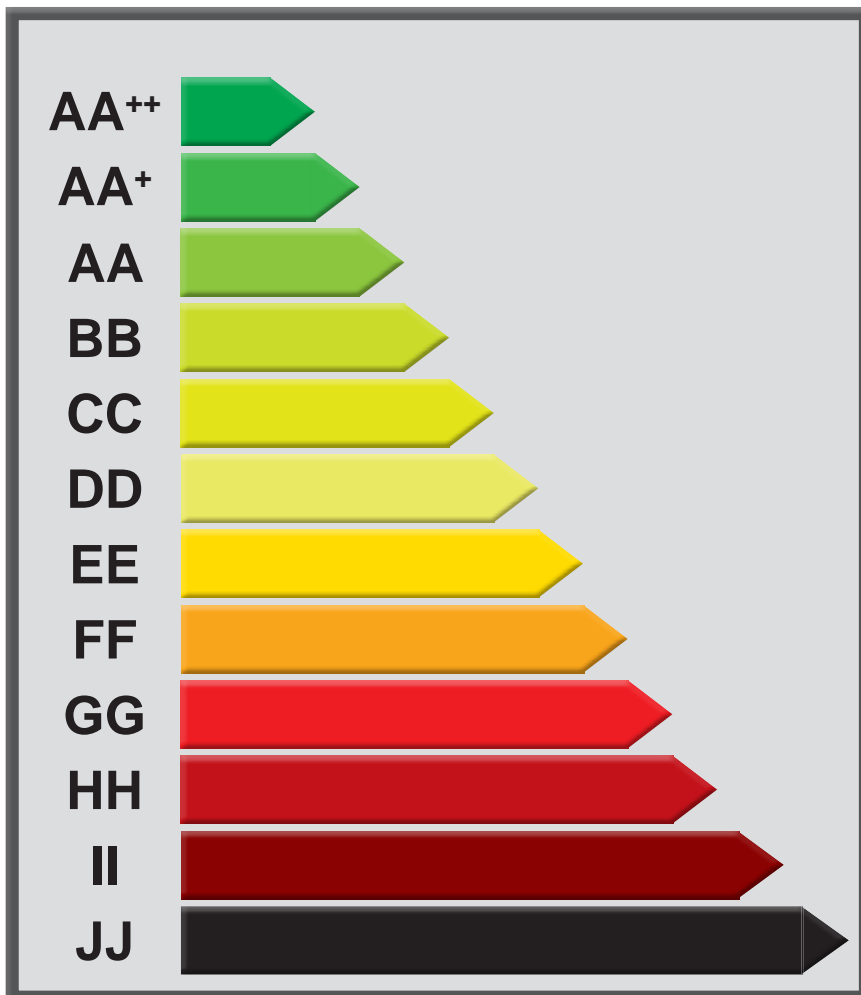
A globalizálódás hatására a nagy, iparosított technológiával épült lakótelepek ideje a II. világháború után jött el. Európa romokban hevert, elképesztő lakáshiány volt. Ugyanakkor a háború utáni természetes népességszaporodás is döntő tényezőnek bizonyult.

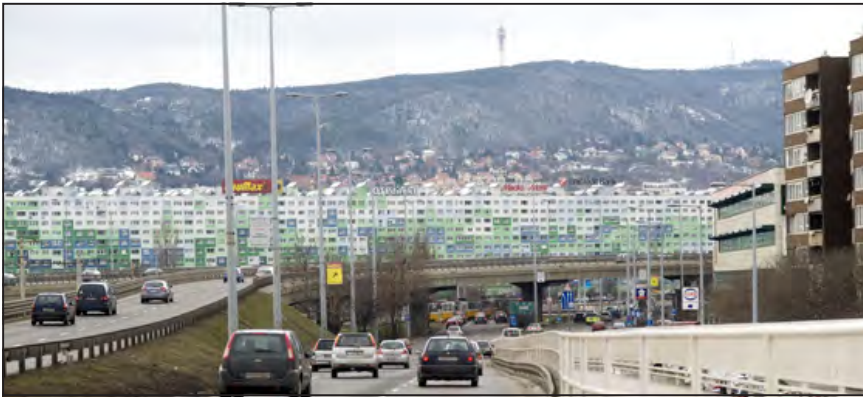
A kezdeti kísérletek után a nagypaneleles technika bizonyult a leghatékonyabbnak. Megkezdődött a hatalmas, nagy tömegeket befogadó lakótelepek építése. Magyarországon a legnagyobb lakótelepek Budapesten (Óbuda, Újpest-központ, Újpalota), valamint Pécsen és Miskolcon találhatóak. Ezeknek a rendszereknek az alkalmazása 1962-ben kezdődött hazánkban, az utolsó ilyen házakat 1992-ben adták át. Legnagyobb számban az 1970-es években épültek.

A lakótelepeket részben felszámolt nyomorudak, porig bombázott városrészek helyére, részben a laza településszövetben meglévő beépítetlen, ugyanakkor – a mai szemmel – rendkívül értékes területekre terveztek. Jellegzetességük, hogy önálló városrészt alkotnak, 4 vagy 10 emeletes házakból állnak. A telepeken alapellátó üzleteket, intézményeket is találunk. Általában zöldfelület is van, közös parkokkal, játszóterekkel.

Ma Magyarországon mintegy 750 ezer paneeles, illetve iparosított technológiával épült lakás található. Ez a szám a hazai lakásállomány mintegy 15 százaléka, 2,5 millió ember

Az épületek 2016. január 1-jétől érvényes energetikai minőség szerinti besorolása:

Faluház Óbudán

otthona. Budapesten, mintegy 890 ezer lakás van, melyből több mint 200 ezer paneles, illetve iparosított technológiával épült. Tehát nem lehet figyelmen kívül hagyni ezeket a lakótelepeket, tekintettel arra, hogy azok kiváltása – a nemzetközi kutatások szerint is kívánatos – 40 ezer új lakás építése esetén is közel 20 évet venne igénybe. Amennyiben erre van elegendő pénzeszköz! Ráadásul ezek a lakások értékes területeken fekszenek, ugyanakkor elbontásuk egyelőre, jelenleg és a jövőben is elképzelhetetlen. Ehhez párosul a fosszilis energiahordozók véges volta.

A paneles lakótelepek esetében nem rekonstrukciót kell alkalmazni, hanem teljes körű városrehabilitációt, amely magában foglalja az épületek komplex épületenergetikai felújítását és a lakókörnyezet vonzóvá tételét is.

Az épületek felújítását – az akadálymentesítésen, a felvonók javításán túl – egységes szemlélettel kell elvégezni. A jól tervezett és kivitelezett klíma- és fűtésrendszerekkel kevesebb energiát használunk, és kisebb lesz a környezetterhelés. Autós hasonlattal élve: ha vásárolunk egy gépkocsit, minden esetben tudni akarjuk a fogyasztását. Ez a lakások esetében is „húsavágó” kérdés. A komplex energetikai felújítás minden esetben megtérül!

Érdemes visszagondolnunk az óbudai „faluház” felújítására, amely építéskor a szocialista lakásépítés mintapéldája volt Óbuda kapujában. A 886 lakást és 15 lépcsőházat magában foglaló, 315 méter hosszú épület valóban egy átlagos falunyi embernek ad otthont. A ház bizonyos értelemben – építéskor – a kísérletezés szerepét is betöltötte. A Műegyetem szakemberei ugyanis kíváncsiak voltak, hogy milyen fűtési rendszer a legalkalmasabb az ilyen épületeknél, és így kilenc különféle fűtési rendszert alakítottak itt ki.

2003-ban a két hőközpontból az egyiket teljesen felújították, 2004–2005 folyamán pedig az egész házban egységesítették a rendszert.

Ez azt jelentette, hogy kétszövevényessé alakították, a fűtőtesteket pedig termosztatikus szelepekkel látták el, így szabályozhatóvá vált a lakások hőellátása. A fűtőkorszerűsítés utáni években a „faluházban” felhasznált hő mennyisége csökkenni kezdett: 2008-ban mintegy tíz százalékkal volt kevesebb fűtési hőfogyasztás, mint 2004-ben.

Az óbudai önkormányzat Amszterdammal és Szófiával együtt kérte az Európai Unió támogatását arra, hogy egy demonstrációs projekt keretében összetett, energiahatékonyságot és megújuló energiafelhasználást egyaránt célzó beruházást hajtsanak végre, és nyomon követhessék ennek műszaki, környezeti és társadalmi hatásait. Az uniós pályázat elnyerése után, 2009 nyarán elindulhatott a beruházás, amelyet hat hónap alatt, 2009 decemberére sikerült megvalósítani. (A projektben részt vevő országok közül egyedül Magyarországon készült el időben a felújítás.)

A homlokzat, a tető és a pincefödém korszerű anyagokból hőszigetelést kapott, figyelemmel a tűz elleni védelemre is. A nyílászárókat kicserélték. Így a fűtőkorszerűsítéssel, hőszigeteléssel és napkollektorral is kiegészített komplex felújítás eredményeként 2010-ben közel negyven százalékos fűtési energiamegtakarítást lehetett elérni.

A projekt legfontosabb hasznának az tekinthető, hogy kötelező a beruházás hatásának mérése, figyelemmel kísérése, a nyilvánosság folyamatos tájékoztatása. Ez lehetővé teszi, hogy az épület energiamegtakarítást célzó felújításának tapasztalatairól más házak, önkormányzatok és állami döntéshozók is információt kapjanak, és a tanulságokat leszűrve tudják megtervezni, előkészíteni a beruházásokat és kialakítani a pályázati rendszereket.

Walter Gropius – a BAUHAUS építészeti irányzat, műhelyek összefogójának – papírra vetett elmélete: „Építeni annyit jelent, mint életfolyamatokat alakítani. A

A Napraforgó utcai mintatelep egyik épülete

Az építkezés emléktáblája a tervező és kivitelező mérnökök nevével és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának akkori elnöke nevével

hétköznapi ember számára a súrlódásmentes, ésszerű életvitel nem az egyetlen cél, hanem csak előfeltétele annak, hogy a legnagyobb fokú személyes szabadsághoz és függetlenséghez eljuthasson.”

A BAUHAUS iparművészeti, művészeti mozgalom és műhelyek vezettek el az iparosított, tömeges lakásépítési módszerek kialakulásához világszerte. Budapesten is találunk a korai BAUHAUS stílusú gyöngyszemeket, mint például a Napraforgó utcai családi ház-mintatelepet, amely a gazdasági világválság idején (az 1929–1930-as alatt) arra mutatott példát neves építészek épületeivel, hogyan lehet egységes, de nem uniformizált, barátságos, emberi léptékű és élhető lakóhelyeket kialakítani sokak számára elérhető befektetéssel. ●

A szerző a Budapesti és Pest Megyei Mérnöki Kamara elnöke

ÉJSZAKA

Kasszasiker

Szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Most aztán nincs mese! Ahhoz, hogy az újévi fogadalmak közül legalább egy teljesüljön, muszáj behúzni... Vágni és csapni a tenyérbe, s elfogadni, ami jut; pénzmagot nevelni, aranyalmát szüretelni. És tessék mondani, hogy kell azt csinálni? – Léteznek munkakörök, amelyek után páros kézzel kap munkálkodó és munkáltató, s a nagyáruházakban még szezonális munkaerőhiány is keletkezhet. Ja, vagy úgy, dolgozni... A tápláléklánc két végén az eladó és a vevő; mindegyik a maga példaképével.

A vásárlók átszellemülten cirkálnak a sorok között, s röntgenpillantással figyelik, nehogy lemaradjanak a nagy fogásról. *Borikám, legyen szíves kihúzni nekem legalulról azt a rózsás bugyogót ... Magának ügyis kicsi lenne...* – apró polgárháborúcskák törnek ki, amikor két nyájas ugyanazon rongyot óhajtja, végül meglátván egy sokkal bugyogóbb rózsát, mint tavaszi lepke a virágos réten, tovarebbenek más termékekre. *Sajtakció... kolbásznapok... papírtörő kiadás... papucsvarázs... csemetefák... csökkent értékű áruk...*

– és csökkent minőség, kontráz *Borikám*, mert nem hagyja magát, végül megkapja: *szomszédasszony, fékezett habzásban maga verhetetlen!* A hangulat ennek ellenére felhőtlen, alkalmi közösségek formálódnak a központi nagy turkáló körül. Van, aki kalandvágyból áll be a körbe, egykedvűen túr, jobbra- balra, lent- fent, alaposan átmozgatja az árut, közben ide- oda pillant maga körül, mintegy ötletet merítve, másnak ugyan mi akad a kezébe.

Remek anyag – pocsek szín... tökéletes fazon – túl kicsi/óriás méret... nyárra me-

leg, télre hideg... fiatalos matrózblúz – öreges haspóló... – nagyjából efféle kifogások hangozhatnának el, de a jelenlévők mindegyike betartja a hallgatólagos szabályt: ha már olcsó, ne legyen reklamáció. *Áruházunk minden igényt kielégítő... korszerű alapanyagokból készült... verhetetlen akciókkal várja kedves vásárlóit...* – Az égi hang percnyi megingást sem hagy, soha sem dorgál, sokkal inkább ösztönöz és hálás minden cucc bolton kívülre hurcolásáért. Végül kipenderül kabinjából maga az Akció atya, és nem restelli, hogy sajt

kezüleg engedményesebbnél engedményesebb kuponokkal lássa el a tehetős kosarak tulajdonosait. *Összeadhatók a termékek? Klm...* – Aki gyémánt-, platina-, mézes- vagy mázos fokozatú vásárló, bármit összeadhat, egyetlen feltétel, hogy a megvenni kívánt termékek összértéke meghaladja a húszezer forintot. *Lépjünk...* – böki oldalba *Iréne* néni *Imre* bácsit; velük legutóbb májusban találkozhattunk a Hunyadi téren, amint őstermelői karalábéjaikat próbálták elpasszolni.

Szépen ürülnek a polcok, zárásra egyes darabok távoli osztályokra vándorolnak: hogy kerül a csizma az asztalra? Néhány kifli berágott, soha el nem kenődő vajak szomorúan folydogálnak a grill-osztály alpultján – hogy a favicc-rajongóknak is jusson mára valami. *A vásárlók hurcolták oda... megdöntötték... elszámították... elengedték magukat...* – a kiéért áru ily módon soha sem találkozik a tőpéldánnyal, mellyel egy időben megteremtődik a tevékenységi státus. Az éjszakai műszakban dolgozóknak azonban nem áll nevetésre a szája. Ők akkor jönnek, amikor már mindenki megy, s észrevétlen hangyamunkával rendet vágnak a fogyasztói habzsolás szentélyében. A takarítók villámsebességgel feltörlik a kiömlött tejet, összehúzzák a zöldségcafátokat, tisztára sikálják a mézragacsos konzolokat, a húsos pultot, eltakarítják az üvegcserepeket; legfontosabb feladatuk, hogy átjárhatóvá tegyék a raktárból az eladótérbe vezető útvonalat. *Nélkülünk lehetetlen volna kihelyezni az utánpótlást... megállna az értékesítés...* – Az árufeltöltő nem veszi túlságosan szívére a hierarchiában alatta dolgozó munkálkodását; elvégre a felelősség az övé: roskadoznak vagy hervadoznak-e másnap a polcok.

Extra facing tusfürdőből... darált húsból... százaz izzóból... – hogy a polc telítettségi érzete megmaradjon, gyakorlott mozdulattal a sor elejére húzza a megmaradt példányt, majd feljegyzést készít, mely termékből keletkezett hiány. Az eredményt elosztják a polctöltők számával, akik szakosodás nélkül reggelre sem birkóznának meg a feladattal. A rendellenességek kezelése különösen sok időt elvisz: *Selejt, pizskos, rongálódott...* – amennyiben saját hatáskörön belül javítható az áru, azt haladéktalanul elvégzik. *Van a csapatban asztalos? Hát üveges?* – jól jönne egy szakember, a lelkes csopvez próbálja fölrázni a magába roskadt fiatalságot, magyarul munkavégzésre buzdít, mire érkezik a szezonális diákmunkás válasza: *ekkora szííí...* – ne folytasd, nem az iskolában vagy – a csoportvezetőnő sem tűr obszcén kifejezéseket, ezért meg kell várni, amíg bokros teendői a konzervosztályra szólítják. *Ő is raktársöpréssel kezdte, zöldséget hordott, lisztet, üdítő göngyöleget pusztá kézzel. Azután lett targoncás, majd góré...*

A kopaszok lelkesítésének következő állomása az előrelépési lehetőségek ecsetelése. *Először is: bizalom. Másodszor: érettségi. Harmadszor: tanfolyami képzés. Végeredmény: műszakvezető; pótlékokkal havi száz-hús- százharminc is összejöhet.* Közben szorgosan járnak a kezek és a lábak, beszélgetésre nincs idő, mindenkinek megvan a maga dolga. A gyakorlottabbakat átvezényelik az üveges italok osztályára, a profik a műszakit töltik. Nem mindegy, hogyan csomagolják ki a törekeny laptévéket, egyetlen darabon sem látszódnak beavatkozás nyoma. *Nem látta Erős Pistát?* – a bagoly típusú vásárló nem kegyelmez, nem elég a kései óra, még jópofáskodás is kijár a dolgozónak, aki ezúttal nem hagyja

magát: *de igen, az előbb itt emelgette mellettem autógumikat...* – de a jó árufeltöltő ismerve a végtelen türelem, ujjával a csarnok távoli szegletébe mutat, mert tudja, hogy nem számítat előléptetésre, ha bármilyen módon minősíti a tisztelt vásárlót. *Elvégre, belőlük élünk... vagyis értük...* – értjük, tessék továbbhaladni, és megismerni a multi-foglalkoztatottsági hierarchia következő láncszeme, az árelenőr munkáját.

Ismerje meg, akinek nincs jobb dolga... be lehet állni és kipróbálni... – a kollégák megértően biccentenek a marcona katona felé: *nehéz élethelyzetben van most a Dani, nem sikerült a felvételi a politológiára...* – marad neki legkevesebb egy évig a címkézés, amit a kérlelhetetlen árelenőr naponta felülvizsgál, akció esetén pedig likvidál. *Nagyjából három- négyezer polccímkeről beszélünk... a legnehezebb kitalálni, mi micsoda...* – s valóban: a csokros krizantém, az egyszerűs gombkrizantém, a nagyvirágú tűz és fés centis, a nagy virágú tizenkét centis, a kisfejú tizenhét centis és a sima krizantém közötti különbség megállapítása a vásárlóközönség részére is kihívást jelent. *Erre a békával!* – a kétágú targonca könnyedén emeli a mázsás dobozokat, a bútorosztály dolgozóinak nemcsak a feltöltés, hanem a vásárlók kiszolgálása is feladata. *Mi inkább vagyunk eladók, mint töltők... Fel kell ismerni, valódi vagy szórakozási vásárlóval állunk szemben...* – nehéz is lenne lekapkodni a polcra egy franciaágyat, azután egy tölgyfa komódot, meg két sarok-szekerénysort, utána mégis viszsztatérni a franciához. *Először felmérjük az igényeket, és ismertetjük az áru tulajdonságait, érdeklődünk a felhasználásról, elszállításról. Azalatt kiderül, valódi érdeklődő-e...*

Bezzeg a pénztáros nem cipekedik ennyit... – a takarítók, az árufeltöltők, a címkézők és az árelenőrök irigykedve pillantgatnak a kasszák irányába. *Nem-e? Sokkal rosszabb... órákig egyhelyben ülünk: lehúz – pitty, lehúz – pitty-pitty...* Régen beírtuk a termék árát, összeadtunk, kivontunk, mozgalmas munka volt, lehetett néhány szó t váltani. *Most csak annyit: Brigi, átveszed a soromat, amíg kiszaladok pisilni?* – s tényleg szalad, az előző heti kasszatréningen a lelkükre kötötték: ha már sikeresen felkúsztak az érvényesülés grádicsain, nehogy már egy vécé-jeleneten elbukjanak. A visszatérés gyors és diszkrét, kijut egy mosoly az ügyfélszolgálatosnak, aki az igazán nagy király, amikor éteri hangon belebúgja a mikrofonba: *Kedves vásárlóink, áruházunk tíz perc múlva bezár. Viszontlátásra a legközelebbi munkanapon!* ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

Újházi Ede színésze és levese

November 4-én volt száz éve, hogy meghalt Újházi Ede (1841–1915) a Nemzeti Színház örökös tagja, az úgynevezett természetes színjátszás egyik hazai meghonosítója. Apja jómódú debreceni orvos volt, aki a színházban is gyakran teljesített szolgálatot. Fia nem kért a kereskedelmi pályából – megszökött előle, és vándorszínésznek állt. Hat vidéki évad után került a Nemzetibe, ahol először nem találta a helyét, nem szerette az állandósuló intrikus szerepeket. Egy súlyos gégebaj csaknem véget vetett a pályájának, és mert a gyógyulás után a hagyományos, deklamáló stílusra nem volt fizikailag képes (visszamaradt egy kis rekedtség a hangjában), sokkal tudatosabban, egyben természetesebben kezdett beszélni. Ám ezt csak írásos beszámolókból tudjuk. Hangfelvétel nem készült vele (legalább is nem került elő), némafilm felvétel igen, az is elveszett. Néhány fénykép emlékeztet rá – meg a róla elnevezett tyúkhúsleves. Erről Nagy Endre, a neves újságíró és konferanszié írt igen szépen a Nyugat folyóiratba 1930-ban megjelent portréjában: „Nem sajnálta a fáradságot, költséget, elutazott Debrecenbe, hogy saját tálmányú levesének anyagát beszerezze. Vén kakasok kellett ehhez a leveshez, amelyeknek megkeményedett izmaiba szerelmi viharok íze-sava gyülemlett össze. Három napig egyfolytában kellett fölniök, amíg belemáltak a levesbe és egygyé főttek a zöldséggel, főként a legendás jelentőségű zellerrel. Különösen vigyázott, hogy el ne kallódjának a kakasok taréjai és egyéb megkülönböztető szervei, amelyeknek átzonosuló képességében babonásan hitt. Megkülönböztető figyelmének jele volt, ha valakit egy-egy ilyen részlettel megkínált.”

A leves maga úgy jött létre, hogy egyszer a ligeti Wampeticsben (a Gundel elődjében) a szakácsnak elsorolta, hogyan szereti ő elkészíteni a húsleveset. Másnap a szakács tisztelete jeléül megfőzte leves első változatát. Nagy Endre így összegezte Újházi féldalalal halhatatlanságát: „Színész volt, nagy művész volt, tehát emléke kortársai élethosszúglánára ítélte. De egy maradandó emléke mégis van: a vendéglők étlapján a Chateaubriandok, Wellingtonok között ott szerepel az Újházi-leves is. Nem Debrecenből hozott vén kakasokból három napig főzve, egy kis híg lé, illuzió-keltésül belédo-

Újházi Ede idős korában (FSZEK Budapest Gyűjtemény)

bált csirke-aprólékkal, borjúmócsinggal. Egy kis hígra eresztett forma az eredeti ízek, erők, lényegek nélkül. Dehát van-e, akinek alkotásából több marad meg?”

(A teljes Nagy Endre cikk itt:

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00484/14962.htm>)

Az Újházi tyúkhúsleves, a NoSalty receptblog szerint

Sok étterem étlapján elmaradhatatlanul virít Újházi levese, de kíváncsi voltam, mindennapjainkban él-e még a népszerűsége. Kicsit böngésztem a hálón, és azt láttam, hogy az egyik legnépszerűbb receptblogon egy Kiki nevű felhasználó bejegyzését 61 883 személy nyitotta meg. Még népszerű!

Kiki a közepes nehézségű főzési mutatónyok közé sorolja a levest, az előkészületekre 30 percet, a főzés időtartamára 180 percet jósol. Hozzávalók hat adagra:

1,8 kg tyúk / 4 nagy db sárgarépa / 2 db fehérrépa / 1 db zeller / 3 gerezd fokhagyma / 1 db vöröshagyma / 1 db zöldpaprika (kisebb) / 15 szem bors (őrölt) / 3 l víz (szükség szerint).

Elkészítés:

- 1.) A tyúkot feldaraboljuk és hideg vízben, lassú tűzön elkezdjük főzni. Időnként lehabozzuk. A zöldséget megpucoljuk és hasábra vágjuk.
- 2.) Ha már nincs több habja, beletesszük a zöldségeket, a fokhagymát, a hagymát, a zöldpaprikát és a szemes borsot. Ízlés szerint sózzuk.

3.) Nagyon lassú tűzön, gyöngyözve főzzük. A főzési idő a tyúk korától függ. (3–4 óra)

4.) Ha megpuhult, a levest leszűrjük és lehetőleg házi téstát főzünk bele.

A költséget Kiki kb. 2000 forintra teszi, eddig több mint ötven alkalommal csinálta meg a levest.

Ugyancsak november 4-én (szörnyű baleset a Margit-hídon)

Kevesen tudják, hogy az Országgházban valaha mintegy húsz család is lakott. A kapusokon kívül az országgházi apparátus vezetői is. *Reischl Nándor* fűtészszereelő fia, István volt az első gyermek, aki az épületben született. Ő később *Edelényire* magyarosította a nevét, a harmincas évek végétől ő lett az Országgház Hivatalának gazdasági vezetője. Akkoriban a családok meglehetősen szabadon kószálhattak az épületben. 1944. november 4-én délben Edelényi Istvánné a két gyermekével a Vadászterem előtti, Dunára néző hatalmas erkélyen levegőzött, amikor óriási döbbenést hallottak észak felől. A Margit-hídnak a Pesthez legközelebbi ága már a levegőben volt, aztán a vízbe zuhant. Szinte azonnal követte a szigeti lejáróig a többi hídszakasz. Ma már nem lehet pontosan megállapítani, mi okozta a nyilvánvalóan nem tervezett robbanást. A forgalmas hídról több jármű, köztük egy villamos is a folyóba zuhant, csaknem százán megfulladtak, többek között *Kabos Endre* kardvívó olimpiai bajnok. Jellemző volt a Pesti Hírlap harmadnap közölt tompított közleménye: „A Margit-hídon munkálatok közben úgy látszik a gázvezeték hibája folytán szombaton robbanási szerencsétlenség történt, amelynek a folytán a forgalom a hídon megszakadt. Sajnálatosképpen a szerencsétlenségnek emberélet is esett áldozatul. A hivatalos vizsgálat folyamatban van.”

A robbanás nem lehetett szándékos, hiszen negyven német utászkatona is meghalt. Ők a már régebben aláaknázott hídszerkezetre éppen robbanótölteteket szereltek. A legvalószínűbb ok az lehetett, hogy a híd alatt futó gázvezeték eresztett, és azt egy, a hídról elhajított cigaretta lángra lobbantotta. 1945. január 18-án aztán a budai részeket is felrobbantották, már előre megfontolt szándékkal.

Edelényiék 1948-ig lakhattak az Ország-házban, akkor mindenkit kiköltöztettek.

A forradalom bukása

Jól tudjuk, hogy az 1956-os rövid szabadság is november 4-én ért véget. A forradalom – hősi ellenállás formájában – még élt néhány napig. A Szovjetunió 16 hadosztállyal és 2000 (!) harckocsival rohanta le Magyarországot. Az ellenálló gócpontokat egyes helyeken légierővel is támadták. Csepel például – hihetetlen módon – november 11-ig tartotta magát. *Kádár* ekkor mondott (november 4-e után) beszédet, kijelentette, hogy a felkelést (ezt a szót használta) leverték. Ezen a napon mentette fel az Elnöki Tanács a *Nagy Imre* kormányt. A forradalom közjogi értelemben ekkor, lelki értelemben Nagy Imre kivégzésének napján, 1958. június 16-án ért véget.

Az új kőtár és az épülettörténeti kiállítás az Országházban

A Kossuth tér átépítése lassan a befejezéséhez közeledik. A külszínen már csak az *Andrássy* szobor híresen bonyolult reliefjei vannak hátra. Illetve új homlokzatot kap a metróállomás feletti, 1972-ben elkészült MTESZ-ház. Továbbá a hírek szerint visszaállítják a *Steindl* tervezte Személynök (ma Balassi Bálint) utca 5. szám alatti Országgyűlési Irodaház elbarmolt tetőszerkezetét.

Október elején két régen várt új kiállítás is megnyílt. Az egyik a térszín alatti Kőtár. Itt több mint nyolcvan olyan homlokzati kő-, fém- és kerámiaelemet mutatnak be, amelyeket már újra szereltek, de viszonylag jó állapotban maradtak meg. A kiállítást az egykori északi szellőzőalagút 1927-

ben feleslegessé vált szakaszán rendezték be. Akkor állították fel a Kossuth szobrot, az alagút elvesztette eredeti szerepét, lezárták, és részben feltöltötték földdel. A szellőzőalagutakat az elmúlt években, a Kossuth tér rekonstrukciója során ásták ki, és látták el új funkcióval; a déli alagútban létesült tavaly az 1956-os emlékhely. A Kőtárban minden egyes darabról egy vázlatrajzon jelzik, hol volt a bemutatott eredeti kő- vagy rézdarab. A tárgyak a falak mellett láthatók, középen fémlemezre nyomott fényképek függenek az alagút padlója és mennyezete között, magyar és angol magyarázó feliratokkal. Az egész kiállításról látványosan hiányzik a modern technológia. Nem véletlenül – ez a kiállítás a homlokzati díszek örökkévalóságának szóló világáról szól.

Mintegy húsz perc kell figyelmes megtekintéséhez. Ez alatt egészen intim viszonyba kerülhetünk a hatalmas épülettel. A kőtár minden nap, ingyenesen megtekinthető. Az országház építéstörténetét bemutató kiállítás vizont csak azok nézhetik meg, akik jegyet vesznek a Parlament meglátogatására.

Terének egyik különlegessége, hogy a tetejét üveg fedi. Az országház legészakibb udvara alatt vagyunk. Vagyis annak falai maguk is a kiállítás részét képezik.

Ahogy a kőtárban, itt is akadnak igen érdekes tárgyak. Például az egyik szépen restaurált rézvitéz (ezekből két darab őrzi a Dunára néző tornyokat, illetve egy-egy – a legdélibb, illetve legészakibb – a tetőgerincet). És itt látható az Országház 1:100-hoz méretű makettje, amelyet félévi munkával készített el a *Hajnal Péter* és *Bojti Márton* vezette 19 fős csapat. Van itt fából készült Rákosi címer, itt van

az eredeti, egytonnás vörös csillag és az eredeti központi óra...

Ha lehet még ennél is érdekesebbek az animációk. Három is van belőlük. Az egyik két és fél perc alatt lejátssza nekünk, hogyan épült fel az Országház. Hogy ne legyen unalmas, úgy mutatják a történeteket, mintha egy köröző helikopterben ülnénk. Az állványzat és a nagyobb szerkezeti darabok az égből látszanak érkezni. Alul pedig egy időskálán azt is láthatjuk, hogy mikor történnek a dolgok. (Hat nyelv között lehet majd választani, egyelőre csak a magyar és az angol működik.) Hasonlóan érdekes a tér kialakulásáról készült animáció, itt a szobrok jövését-ménését is nyomon lehet követni, meg a vilamos- és trólvonalak változását.

A harmadik animáció az egykori tervpályázaton nyertesnek nem minősített épületeket mutatja meg a Duna felől, ugyesen belehamisítva a mai Kossuth térbe. Szenzációs mindegyik.

A kiállítás erényeihez képest eltörpül a grafikai munka gyenge színvonala. Nem lett volna szabad groteszk betűket használni a jelentős mennyiségű magyarázó szöveghez, különösen nem elválasztás nélkül sorkizárt szöveget alkalmazni. Az pedig, hogy az idézőjel kezdő tagja hol (helyesen) lent van, hol fent (így az angol szövegeknél kell), kifejezetten a sajtóhiba-kategóriába tartozik.

Néhány hétig ez a kiállítás Országház-vizit nélkül is megtekinthető, 6 és 8 óra között, miután a turistahad eltávozott. Figyeljék a honlapot.

(A Kőtár és az Építéstörténeti kiállítás koncepciójáért és létrehozásáért *Wachler Tamás*, a *Steindl Imre Program* vezetője volt a felelős.) ●

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál, hogy poszterminőségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadobozos, lábön álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai (bér)paloták udvarait örökítette meg.

VIII., Öt Pacsirta utca 2. – Múzeum utca 13. Épületünk északi szomszédja a Károlyi-palota, míg délről Pálffy grófnő palotabérlőházával érintkezik. Az 1860-as években *Ybl Miklós* tervei nyomán emelt nagyobb léptékű házak mellé 1877-ben került gróf *Almásy Kálmán* (1815–1898) magasházszintes palotája. A tervező *Gottgeb Antal* (1817–1883) több *Ybl* épület kivitelezését vezette. *Gottgeb* a magasházszintre helyezte a lakórészt, míg a kiszolgáló helyiségeket a belső udvar köré csoportosítva megnövelte az épület tömegét, így az nem vész el szomszédai között. A lakóhelyiségekbe vezető lépcsőt vasszerkezetes üvegtető fedti. A palotát 1883-ban *Andrássy Manó* gróf vásárolta meg. Napjainkban a Magyar Építőművészek Szövetségének, a Budapesti és a Magyar Építész Kamarának ad otthont. Az Építészpince kialakításakor az eredetileg kétkarú lépcső bal oldalát elbontották, amellyel biztosították az étterem külön bejáratát, így a feljárt elvesztette szimmetriáját. A Pálffy-palota kertjében *Ybl* hasonló lépcsőmegoldása napjainkban is a maga teljességében látható. A környéken egykor majorok és a mai Belváros zöldséges és gyümölcsös kertjei feküdtek. A belső udvar olaszos hangulatot árasztó védett kertje átmentett valamit a régi hangulatból. A borostyánnal befutott falak, a kertben álló szobrok szép keretet adnak egy nyugodt beszélgetéshez, kávézáshoz a nyüzsgő város központjában. (H. V.) ●

MŰEMLÉKMENTÉS

Kézbe vett ház

Szöveg: Somogyi Krisztina

Budán, a Vízivárosban évszázadok óta álldogál egy kétutcsás épület. Lakóház volt klasszikus történetében. Mesteremberek, így mészáros, kéményseprő, ács, halászmester és rézöntő lakta, de egyes részletei már a török előtti időre is emlékeznek (bővebben lásd *Buza Péter: Időutazás a Kapucinus utcában*, BUDAPEST 2013/9.) A hely az elmúlt évtizedekben vésses hanyatlásnak indult, szükségglakásait hontalanok lakták, macskák és galambok költöztek a falak közé. A kerület végül lépett: az akkor éppen MNM-NÖK-ként működő mai Forster Központ két lelkes fiatal tervezője, *Garaguly Kinga* és *Hild Csorba Bernadett* három év kitartó munkájával benn tartotta a házat az idő sodrásában. Nemcsak a falakat sikerült megmenteniük, hanem azt a természetes jelenléte is, amely évszázadok alatt kialakult. A Kapucinus utcai lakóház a Budapesti Építész Kamara 2015-ös Nívódíj pályázatán Jelölt kategóriában kapott elismerést, ennek kapcsán kérdeztük a tervezőket a felújítás szemléletéről.

A rekonstrukció egy egész terület hangulatát erősíti fontos sarokponton

Egy polgári lakóházzal szól ez a történet. Nem voltak híres tulajdonosai, építőmestere nem ismert, a funkciója sem különleges. Nem egyedisége hordoz értéket. Sajátossága, szépsége éppen a hozzá tapadó hétköznapi időben rejtőzik, konkrétan abban, hogy ez a lakóház már 1695-ben is bizonyíthatóan egy család életét szolgáltatta. A használat folytonossága teszi izgalmassá a Kapucinus utca – Pala utca sarkán lévő L alakú épületet, ez is formálta széppé az idők során. Értő szemek számára a falak rétegzettségéből, a megtalált építőelemekből kiolvasható például, hogy időről-időre átalakult a családok igénye szerint, az építészek megfogalmazásában „spontán műemlékvédelmi beavatkozások” sorozataként is elképzelhető. Racionális döntésekből, az épületet használók szükségleteiből és igényeiből következik a megtalált állapot. Éppen ezért – az építészek szemléletével egyetértve – nem nagy korstílusok jegeit kellett itt felmutatni. A lakóház generációról generációra történő áthagyományozódása és ennek téri vetülete maga a védendő örökség. „Egykori, egymást követő tulajdonosai hasonló társadalmi státuszúak voltak az évszázadok során, hasonló anyagi lehetőségekkel, ezért mindig csak annyit változtattak az épületen, ami kényelmes lakhatóságát és az adott korra jellemző dekorativitását biztosította” – hangsúlyozták a tervezők.

Racionális emlék

Ennek a természetes viszonyulásnak a megfogalmazása, kiemelése egyben téziszmondata is a műemléki átalakításnak. Bár a helyben talált leletanyag mind számban, mind korban gazdag volt, a ház mégsem ezek a bemutatását szolgálja. „Egymás mellett volt és maradt is a gótikus ülfülke-sor, a középkori kváderekből épített sarokarmírozás, a másodlagosan falazóanyagként felhasznált török turbános sírkő, és gótikus körtetagozatos nyíláskeret, egyéb középkori faragott kövek, reneszánsz ízlésű, kora barokk freskótechnikával készült kváderezés, dekoratív biedermeier rozettás és babérszörűs minták. (...) A kutatás és a helyreállítás során az épületből eredő hitelességet próbáltuk kibontani, mások számára érzékelhetővé tenni. Nem akartuk, hogy akár elvek, akár szokások, akár koncepció alapján illusztrációvá degradálódjon az épület.”

A cél tehát nem az volt, hogy nagy műalkotásként, a történelmi korokról adandó lecke-ként jelenítsék meg mindazt, ami a kutatások során előkerült, hanem

ennél szelídebb és természetesebb módon kívánták hatást elérni. A spontán gesztusok által formálódó hétköznapi életter megmutatása érdekében elfogadták és szerették az alakuló jellegből következő esetlegességeket. *„Az volt a koncepciónk, hogy azt az élményt adjuk vissza, amit a ház nekiünk okozott, amikor megismertük. Műemlékesként a ház lepusztult állapotában is szépséget láttunk, de pontosan tudtuk, hogy egy járókelő nem látja ezt. Leginkább is sajnálkozást lehetett érzékelni, amit maga a pusztulás látványa váltott ki. Sokat gondolkodtunk a felújítás során a helyes arányok megtalálásán, kerestük az eszközöket, hogy nosztalgia és didaktikus elemek nélkül hogyan tudjuk éreztetni a hely gazdagságát. Nem akartuk a történetet direktté, mesélőssé tenni, nem akartuk a talált emlékeket előtérbe tolni. A múlt ne legyen zavaróan hangsúlyos, viszont akit érdekel az lássa meg azt a rétegzettségét,*

Történeti korok adottságai és a mai működés funkcionális elvárásai egymást erősítve élnek együtt

ami különlegessé teszi” – hangsúlyozták a tervezők. *„Kizártuk a vegyítésztá műemlékes hozzáállást, mert akkor egy szokásos barokk ház lett volna a munkánk végeredménye. Ezen az épületen minden ablak máshol volt, és másmilyen kőkeret tartozik hozzá. Mi ebben szépséget láttunk. Nem akartunk semmit sem helyre rakni.”*

A falakon túlra

A felújított ház egyik feltűnő szépsége a falak megjelenése. Mai állapotában a törtfehér színű, rusztikus felületet akarla-akaratlanul is meg kell tapintani, mint ha a felület érdekességén, az új felület alatt érzékelhető köveken át kapcsolatot lehetne teremteni régebbi korokkal. *„A kváderminta megmaradt, freskótechnikával készült, ami nagyon időtálló, a lemállott vakolatok alatt meg lehetett találni. Ezeket a barokk kori vakolatokat, mintákat nem akartuk leszedni, de nem akartunk*

rávakolni sem. Az anyagokban is lehetett érezni a ház különleges értékét. Nagyon szép, amikor az idő megkoptat egy követ” – meséli Garaguly, Hild Csorba Bernadett pedig arról beszél hosszán, hogy miként sikerült ezt a nyers tapasztalást mindenki számára érzékelhető építészeti nyelvévé tenni. *„Gyönyörűek, beszédek voltak a vakolatlanul álló falak, a rétegzettség ott olvasható volt. A habarcsmeszelés volt az az irány, amit az elejétől fogva szerettünk volna, de nagy kérdés volt, hogy hogyan alkalmazzuk, hol van az ideális egyensúly. Az öregedés folyamata egy ilyen régi házban nyilvánvalóan nem állítható meg. De mi az a mérték, ami a beavatkozásnál már elég, tehát már látszik, de még nem sok, azaz nem takarja el, nem írja felül az adottságot? Mert az sem lenne jó ha pár év elteltével már nem látszana a munkánk, hanem csak egy kopott falként jelenne meg, de azt sem akartuk, hogy újjnak tűnjön. A nyerseég megmutatásának, a vakolat habarccsal való megdolgozásának vannak szép hagyományai Magyarországon. Kis vidéki templomoknál, így Szabolcs-Szatmár megyében mostanság felújított műemlékeken gyakran előfordul ez a megoldás. Kedves számunkra a régebbiek közül a csempekopácsi templom megoldása is, amelyet egészen vékonyan vakoltak be, hogy kikandikálhasson alóla hol a téglá, hol a kő. Nagy szerencsénk, hogy egy olyan műemlékes közegben dolgozunk, ahol nagy tudás és szeretet koncentrálódik a műemlékekkel kapcsolatban.”*

A mai állapot láttán a fal megoldása természetes döntésnek tűnik, hiteles szakmai szemmel, és a laikusok számára is hiteles és szerethető. Ha azonban gondolatban végigjárjuk azokat a kastélyokat, kúriákat, templomokat, amelyek a felújításuk után makulátlan rendezettséget mutatnak, és „barokk sárgára” festett falakkal várják a látogatókat, akkor még világosabbá válik az építészek döntésének bátorsága, e megoldás „újszerűsége”.

Belső kertek

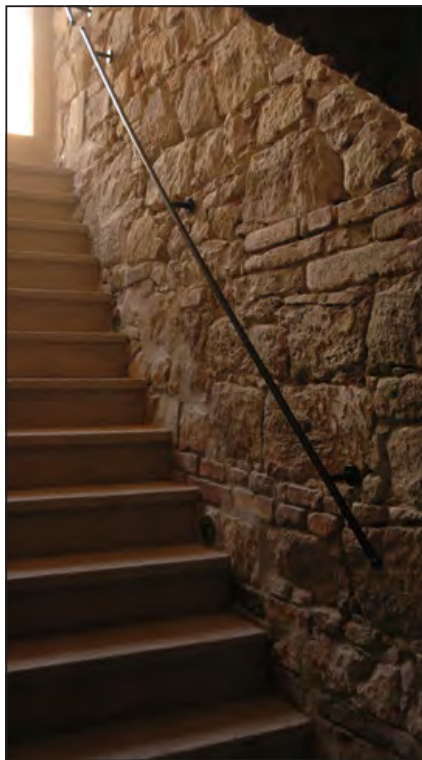
A bevakozás optimumáról való gondolkodás érzékelhetően végig jelen volt a tervezés során. Vajon mi az az állapot, ami már mindenki számára egyértelműen olvasható, mégsem írja felül a talált állapotot? Mi változtatható meg, és mit kell akkurátusan megőrizni? A Kapucinus utcai épületben jól tetten érni a legfontosabb építészeti döntéseket, a fal színétől, felületi megoldásától kezdve egészen a beépítettség mértékéig. Kétemeletessé

formálva a beruházás bizonyosan sokkal gyorsabban megtérült volna, a tervezési fázis során azonban ezt a tervezők elvetették. A beruházó önkormányzatot dicsérik, hogy ezt a döntést tiszteletben tartotta.

Szintén a beépítés mértékével függ össze, hogy a felújítás során a belső udvar is megmaradt, ennek diszkrét megünneplése is alapvető része a felújításnak. Az átalakítás során tulajdonképpen egy átriumos elrendezésű ház jött létre, amelyet L alakban maga az épület, az utca felé a kapu és egy garázs között lévő nyitott-fedett térrész határol.

A Kapucinus utcai rekonstrukció sikerének fontos eleme, hogy az épület nem múzeumi tárgyá alakult át, hanem lakóépületként él tovább. „Nagyon sok múlik a részletek megoldásán” – hangsúlyozták a tervezők. A részletekkel való bíbelődés nagyon sok szakember munkáját feltételezte, így a festett gerendákat elvitték restaurálni, a kőpótlások módját restaurátoroknak kellett megtanítani a kőműveseknek, kutatások előzték meg egy egy talált elem viszonyát az épülethez. Így is marad számtalan megválaszolatlan kérdés. „Gótikus kőfaragványok vannak az egyik szobában, az ablakok pedig egy rangos, talán középület elemeinek tűnnek. De nem tudhatjuk biztosan, hogy itt állt-e az az épület, avagy a csak beépítették másod-

A ház alatt hatalmas pince vár hasznosításra

A három szintes lakóépület tervezője: Hild Csorba Bernadett és Garaguly Kinga (Forster Központ)

lagos alapanyagként ezeket. Az ülőfülkék pozíciója, így az utca és a bejárat viszonya sem egészen tisztázott, az épület bejárata máshol lehetett. Izgalmasnak gondoljuk, hogy az alapos kutatás ellenére is sok kérdés megválaszolatlan maradt. A közhiedelemmel ellentétben nagyon sok kreatív feladat adódik egy ilyen munkánál. Sok esetben puzzle-szerűen próbáljuk kitalálni, hogy hajdan mi lehetett, de egyes részletek értelmezése bizonytalan. Jellemző példa erre az a cégérfelirat, ami a 18. század végén a ház pincéjében működött, „a Két Törökhöz” címzett kocsmához tartozott. A helyszínen másolatban meghagyott német szöveg így szól: *All(es) hier Schencke Man Ein Das Rothe Türcken Blüt, Auch Bier Und Weis u(nd) Ro(th) So Uns Ergo ferSchu(ld) Fordításban ez: Itt mindenütt vörös török vér ömlött ki, (és) sör is és fehér és vörös (bor) is, így (maradt) nekünk tehát az adósság / a vétkezés”* – támasztja alá Garaguly a múlt megismerése során jelentkező értelmezési dilemmákat e viszonylag ép szöveg értelmezésével. És itt fontos visszagondolnunk arra, hogy ebből az apró épületből igen gazdag leletanyag került elő, ráadásul a budai vároldal története hajdani iratokban is jól dokumentált, a tervezők pedig éveket töltöttek el a felújítással. „Három év alatt egy gyereket is fel lehet nevelni. Sok idő ez. De szükség volt rá. Szerencsére a főnökeink megértették, és hagyták, hogy annyi időt töltsünk a házzal, amennyit mi fontosnak gondoltunk.

A törődés időigényes. Ez nem mindig térül meg anyagi értelemben, de reméljük, hogy a ház mai állapota, vízvárosi jelenléte végül megnyugtatóan rendezte a jelen és a múlt viszonyát.”

Mindenesetre annyi bizonyos, hogy a ház 2013-as átadása után több lapban szerepelt, így a BUDAPEST (2013/9) is írt már róla. A ház a Budapesti Építész Kamara Nívódíj pályázatán az építészek elismerését vívta ki, a műemlékes szakma ICOMOS díjjal jutalmazta, nemrég pedig a Média Építészeti Díja versenyen az Index különdíját kapta meg.

A siker kapcsán érdemes újragondolni a műemlékfelújítással kapcsolatos vélekedéseket, annál is inkább, mert a Föld beépítettségéből adódóan, építészeknek és laikusoknak is egyre gyakrabban lesz szükséges valamilyen élhető és elfogadható viszonyt kialakítani az elmúlt korok építészeti hagyatékával. „Egy ilyen régi ház komplex kihívás. Állandó izgalom, meglepetés még a kivitelezés folyamán is. Elképesztő kincseket lehet találni a meglévő városi szövetben. Komoly szellemi kihívás az örökségnek a mai korhoz való igazítása mind funkcionális, mind technológiai, mind szellemi értelemben. A műemlékek érzékenyek az aránytévészítésre, ha a technológiát, a tervezőt vagy a kort valaki túldimenzionálja, abból nem lesz szép, hiteles eredmény. Ezért a műemlékes építésznek nagyon kell ismernie a saját helyét a világegyetemben.” ●

A NAGY HÁBORÚ

A rendíthetetlen mérnökkatona

Szöveg: Buza Péter, fotó: Sebestyén László

„Első dolog volt gondoskodni az egészségről: ha szabad volt nyáron a Jeniszeire lemenni, azt sohasem mulasztottam el. A szellemi foglalkozást az orosz nyelvel kezdtem, de megfelelő tankönyvek hiányában abba kellett hagyni, és áttérni a franciára. Tömegekben gyártottam tisztársaimmal kép- ill. tükörkereteket és dominójátékokat. Az értékesítésről hadifogoly-ügynökök gondoskodtak. A túlhajtott munka helyébe a rendszeres 8 órás munkaidő lépett, a hivatalos gyenge ebédek mellett bőséges vacsorákat ettünk: hétvezértokányt és hasonlókat, tortákat, stb.” Idézet ez a néhány sor Zámor Ferenc visszaemlékezéséből. Amelyből bőven citálunk még, hogy unokájára, Zimányi Magdolnára is hallgatva, elmeséljünk egy példás történetet.

Zimányi Magdolna kezében a nagyapja, Zámor Ferenc által szibériai hadifogságban készített, onnan hazahozott képkeret. A fényképen Zámor Ferenc leánya, Magda látható

– Nagyapám családjából az első ismert ős, az ő nagyapja, a talán lengyel elszármazású *Zsabokrszky Antal*. A csehországi Reichenauban élt, zselléreként. *Vencel* nevű fia hűszévesen, 1827-ben került Bazinba, vándorló suszterlegényként. Ott ragadt *Barts Kristóf* cipész műhelyében, elvette a mester leányát, *Katalint*, itt született 1843-ban *Ferenc* fiuk, akinek személyében elindul a família a városi polgárrá válás útján. S mindjárt egy csúcsteljesítménnyel. A Pozsonyban, a jogakadémián diplomát szerző ügyvéd már Bazinban is magas hivatali tisztségeket tölt be, s mire 1914-ben, a pécsi ítélőtábla bírójaként, nyugdíjba vonul, nagy tekintélyű tanácselnökként búcsúztatják. Szűk három évtizeddel később a verandáról egy nehéz fotelt cipelne be a nappaliba. Elbotlik. Combnyaktörés. Kilencvenkilenc évesen, 1942-ben kísérik utolsó útjára a dél-dunántúli nagyváros temetőjébe. – Így foglalja össze anyai felmenőinek történetét *Zimányi Magdolna*.

Fegyvergyakorlattól a fogságig

„Nem voltam még 6 éves, mikor az első elemibe beírtak. Éretlen voltam, ami végighúzódtott mind a négy osztályon úgy, hogy a 4. osztályt meg kellett ismételnem, ami helyes volt. (...) 1888-89-ben Pozsonyban végeztem az első reáliskolát, nem gimnasiunot, mert Apám már kis koromtól kezdve mérnöknek szánt. 1889-ben Apám táblai kiségtő bíró Budapesten, a család Budán a Jégverem-utcában, a Duna partján talál lakást. (A Fő utca 8. szám alatti Reutter-házról van szó, ahol *Divald Károly* fényírdájának pesti irodája is működött - B. P.) A II. ker. reálba jártam a 2. és 3. osztályt, a fizikatanár laboratóriuma erkélyén minden nap délben egy kis ágyú elsütésével jelezte a budaiak-

Zámor Ferenc feleségével és leányával, Magdával 1910 körül

nak a pontos időt. (...) sikerült (...) 1901. júniusban (...) a gépészmérnöki oklevelet megszerezni. Tanulmányaim mellett a labdarúgásban is élénkebb részt vehettem. Amikor valamennyire belejöttem, a Műegyetemi F.C. II. csapatának a kapitánya voltam, az utolsó időben pedig az I. csapat hátvédje. 1901 tavaszán két osztrák csapatot 3:1, ill. 3:0-ra megvertünk. De 10:0-ra kikaptunk az első, Magyarországon járt angol csapattól, a Richmond F. C. csapatától. Ez a mérkőzés annyira kimerített, hogy a félidőben egy egész citromot mindenestől megettem. (...) Az önkéntes év alatt nagy gyakorlaton vettem részt, melyben Pécsről a Balaton és

Székesfehérvár érintésével gyalog jöttünk fel Budapestre. Útközben a fehérmegyei Sós-kút előtt áthaladtunk Pusztá-Zámor nevű településen. Innen a magyarosított nevünk. (...) 1908 aug. fegyvergyakorlaton voltam Hercegovinában. Bilekben kezdtük, Nevesinjében folytattuk. Az utolsó 3 napon táborozással egybekötött harci gyakorlat volt. (...) Éjjelre előrsre voltam kirendelve, ahol az „ellen-ség” ugyancsak korán felzavart a kevés alvásból. (...) Az előrs velem volt katonái a kétnapos harctól elfáradva leheveredtek, és példájukat követve néhány lépéssel előre magam is lefeküdtem. Elaludtam, és egy pásztor tilinkójának hangjára ébredtem fel. Körülnéztem. Nem látok senkit! (...) az egész dandárral parancsnokokkal együtt ugyanaz történt, ami velünk.”

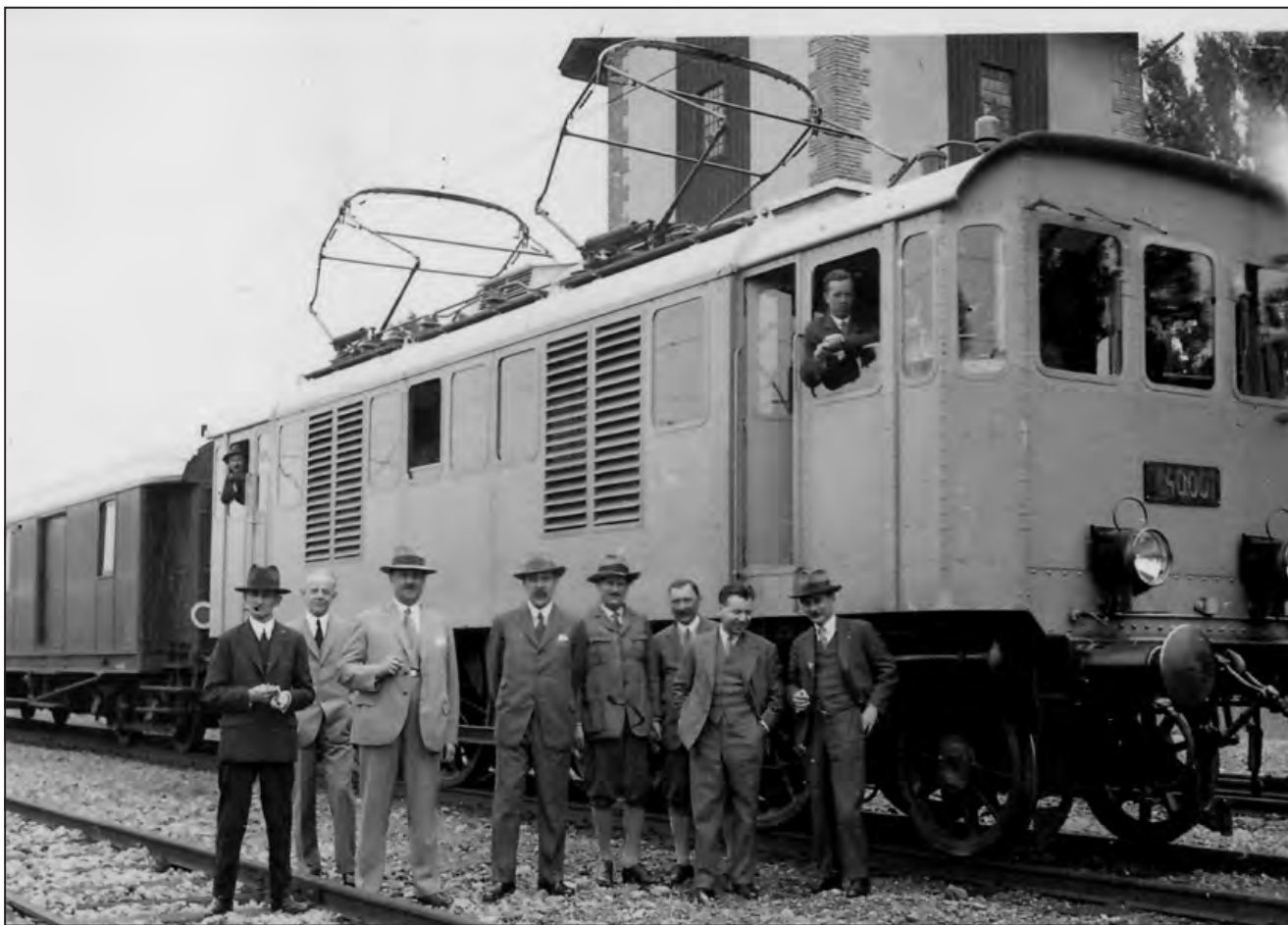
– Nagypám sorsában a huszadik század első évei hoztak döntő fordulatot hoztak. 1904-ben egy farsangi bálon kérte meg Rédey Erzsébet kezét. 1905. május 6-án megtartották az esküvőt is. S miután május végén a Ganz Vagon véglegesítette alkalmazotti kinevezését, minden feltétel adott volt, hogy első, Baross utcai közös lakásukban berendezkedjenek. 1907-ben megszületett édesanyám, Zámor Magda. Akkor már mint a vagonszerkezési részleg főnöke dolgozott a vállalatnál, de se akkor, se később nem érdekelte a rang. Le is írja memoárjában: arra gyanakodott, hogy a család barátja, az ország egyik főerdésze, Tribus Gusztáv járta ki neki ezt a hivatalt, mert hogy együtt vadászott Asbóth Emil-lel, a gyár vezérigazgatójával. Főmérnök volt 1910-től, a háború után már igazgató-helyettes, 1928-tól igazgató. 1943-ban kormányfőtanácsos is – aminek főleg a nagymama örült. Nagyságos asszonyból méltóságos asszony lett. Gyerekkoromban

egyszer valamelyikünknek szeget ütött a fejébe persze, hogy a nagypapa gyárigazgató. Rá is kérdeztünk. Mesével válaszolt: a Ganzba beköltözött egy oroszlán. Az első héten felfalt egy igazgatót. A másodikon egy másikat. Jutott egy a harmadik hétre is. Senkinek nem tűnt fel semmi. De amikor a negyedik héten az üzemi konyha szakácsnőjét ette meg, mindenki észrevette, hogy nagy a baj. Le is lőtték a fenevadat. Egyszer, kamaszlányként, arra is rákérdeztem, miért nem vállalt soha semmiféle szakmai-közéleti szerepet? Miért tartott olyan kevés előadást? És műszaki alkotásairól, mondjak például az e tekintetben is a csúcsot jelentő Árpád motorvonat-család körüli szerkesztői-tervezői bravúrjairól miért nem publikált sokkal többet, mint amennyit? Sohasem akartam a saját személyemet előtérbe tolni – válaszolta. Nem én vagyok az, a munka a fontos. 1914 augusztusában elérte őt is a mozgósítás. Népfelkelő csapatok mellé beosztott mérnöként vonult be a kaszárnyába, Pozsonyban. Przemysl felé indult a csapatával. A várat a védők 1915 márciusában feladni kényszerültek. Orosz fogságba esett.

„...szekérkaravánal indultunk a Volgának Tetjusi nevű kikötőjéig. Fél napig vártunk, amíg sötét éjjel lett, akkor jelent meg a folyón egy, a mi folyami fogalmaink szerint óriás kivilágított hajó. (...) Szizrán-nál (...) kihajóztak (...) Itt személykocsikba raktak, és vittek két hétig Krasznojarszkba. (...) Ebben a kényszerű szibériai tartózkodásban foglalkozásról kellett gondoskodni, ami elterelje az ember gondolatait a vigasztalan állapotról. (...) Első dolog volt gondoskodni az egészségről: mindennap reggel körül sétáltam a tábort, ami kb. egy óra hosszat tartott, és mindenféle időjárás-

A Ganz Waggongyárban gyártott, Zámor Ferenc és munkatársai által Egyiptom számára tervezett motorvonat próbaúton a sivatagban, 1937-ben

Zámor Ferenc a Budapest és Hegyeshalom között közlekedő, a Ganz gyár által szállított V40 típusú Kandó-mozdony próbaútján, 1932 körül. Zámor Ferenc balról a második (kalap nélkül), balról a negyedik pedig Verebélj László műegyetemi professzor

ban megtettem télen és nyáron. Ha szabad volt nyáron a Jeniszeire lemenni, azt sohasem mulasztottam el. (...) A part mellett úsztam ár ellen egyfolytában ezer tempót. Mikor ez már fáradtság nélkül ment, akkor átúsztam a folyót oda és vissza. – A szellemi foglalkozást az orosz nyelvvel kezdtem, de megfelelő tankönyvek hiányában abba kellett hagyni, és áttérni a franciára, amelyre otthon inkább szükségem lesz. Két év alatt elég nagy tökélyre vittem. Folytattam az angollal (...) Krasznajarszkból azokat a hadifoglyokat, kik önként jelentkeztek, kelet felé szállították már októberben. Én nem mentem, (...) nyugat felé akartam haza kerülni. Hogy meginduljak, és közelebb jussak haza, vagonspecialistának jelentkeztem a hadsereg parancsnoknál, és kaptam egy ukázt egy oroszul jól beszélő bajtársal együtt Jekaterinburgba az Uralban. 1920. április 25. indultunk egy havas viharos éjszakán. Küldetésünk olyan fontos volt, hogy külön tyepluskát (fűthető teherkocsi) bocsátottak rendelkezésünkre, amellyel eljutottunk Jekaterinburgba. (...) Néhány napi várakozás után to-

vább küldtek rendeltetési helyünkre: Nizsni Tagilba (...) Feladatomban itt egy új vagon-gyár tervezése volt, évi 12 000 teherkocsi gyártására. V. 8.-VI. 23.-ig elkészültem a munkával, és ráadásul még a gyártandó teherkocsi tervét is elkészítettem. (...) Ekkor már kezdtek összeszedni a hazaengedhető hadifoglyokat. Invalidus vizsgán én is szállításra alkalmasnak bizonyultam. (...) Egy zsák kenyérral felszerelve indultunk először a gyűjtőállomásra, Jekaterinburgba, majd VII. 7. Pétervárra, ahova VII. 16. érkeztünk meg. (...) Szeptemberben kezdett a szökés lehetőségének a híre járni. Egy Rino-Sino nevű falut mondtak, ahol egy orosz vállalkozik arra, hogy átvezeti az embert a határon. A gyárban elláttam magamat minden szükséges igazolvánnyal, hogy Jamburg határállomásig utazhassak úgy, mintha élelmiszerért mennék, amiben a gyárfőnökség szívesen segített. (...) November 19-én, feleségem névnapján elfogtak, és én a határfaluban a fegyveres kísérelő is szökni próbáltam. (...) A foglyok sűrűn váltakoztak, csak engem felejtettek ott, míg végre 4 hét után magam

jelentkeztem kihallgatásra. Az eredmény kellemesen meglepő volt, (...) szabadon bocsátottak (...) Következő nap (XII. 17.) más társ nem akadt, magamnak kellett a lehetőségek iránt tájékozódni. (...) Kellemes, enyhe szélcsendes idő volt, borult holdvilágos éjszaka. Az irányt az utam-mal párhuzamosan futó vasútvonal távíró drótjainak csendes zúgása adta meg. A bokros havas terepen ember taposta ösvényen jártam már 5 óra felé, amikor spanyol lovasokból készült drótakadályhoz értem. (...) Azt képzeltem, hogy az első drótakadály az oroszoké, a másik pedig az észteké volt, én tehát már Esztóniában vagyok, és a nem messze álló kivilágított barakkban jelentkezni kell. Azonban mégis jobb lesz erről egy kis körüljárással meggyőződni. Elindultam balra, és néhány lépés után beütköztem az igazi határ-drótakadályba: 3 méter magas, ugyanilyen mély drótfonat, és a tőle néhányszor 10 lépés távolságra egy őrtorony. Gondolkodás nélkül a földre vágtam magamat, és áthempergöztem a drótok alatt a másik oldalra! Ezzel megszabadultam a 6 évig tartó hadifogságból."

Karrier – a következő háborúig

– Igazi alkotói és gyárvezetési karrierje a húszas évek elején kezdődött. Legtöbb szabadalma, mérnöki és kereskedelmi teljesítményének java a két háború közötti időszakhoz kapcsolódik. És abban a szabadulásától a második világháború kitöréséig terjedő bő tizenöt esztendőben beutazta a fél világot. Üzletkötésekkel térve haza a legtöbb útvjáról. Pontos beszámolóiban számolt el – de csak szigorúan magának – kivételes sikereiről: „Első nagy export munkánk 70 villamos kocsival Hollandiába ment (első vasúti kocsit Európában), aminek én sok szép utazást köszönhettem 1922–24-ben. (...) Jártam többször Hágában, Amsterdamban, Harlemben és kapcsolatosan Kölnben és Nürnbergben. A szállított kocsikkal olyan nagy megbecsülést szereztünk a magyar névnek és iparnak, hogy évek múlva, többek között még a háború után is minden lehető alkalommal barátságos üdvözléseket hoztak nekem a kint jártak. Amsterdam különösen érdekes volt nekem koncentrikus csatornarendszerével, melynek mintájára alapította Nagy Péter cár Szentpétervárt, melyet 1920-ban láttam.”

Néhány évvel később: „1926-ban a Beszkárt-tal nagy európai tanulmányúton vettem részt, hogy eldöntsük, hogy a beszerzendő új villamos kocsik milyenek legyenek (Drezda, Lipcse, Berlin, Amsterdam, Haarlem, Düsseldorf). Középbéjártú kocsik lettek az én javaslatomra és 15 évig uralkodtak.” Ugyanebben az esztendőben: „A gyár terveim alapján vicinális vasúti szolgálatra motorkocsikat kezdett gyártani. A MÁV-nál az ügy referense Mattyók Géza jó barátom volt, egyesült erővel sikerült a motoros üzemet annyira fejleszteni, hogy minta lett belőle. Ezzel igyekeztem a gyárnak foglalkozást szerezni. Sikerült is néhány kocsit Belgiumban, Jugoszláviában, Lengyelországban, Itáliában és Spanyolországban eladni. Az export érdekében végigutaztam sokszor Belgrádot, Imolát, Milanót, Torinót, Barcelonát, Madridot, Párist, Krakkót, Varsót, Kاونast (Litvánia), de nagyobb eredményt csak Romániában, Bucarestben tudtam elérni. A Román Államvasutaknál motoros próbaüzemet rendeztünk be, mely meggyőzően hatott, és ebből sokmilliósi szállítások származtak.”

– 1927–28-ban többszöri svájci tárgyalásokkal alapozta meg a budai fogaske-rekú vasút villamosításának programját. A húszas évek legvégén kezdett dolgozni – a világválság évkörében, ami-

kor minden kereskedelmi akció az olcsó megoldások preferálására intette volna a konstruktőröket, tervezőket –, a nagybességű luxus motorkocsi prototípusának kidolgozásán. És a harmincas évek első felében meg is született az Árpád-motorvonat család, jelentős üzleti sikert hozva a Ganznak. 1934 és 37 között jó néhányat eladott a cég ezekből a járművekből elsősorban Egyiptomnak. Paradox módon nagyapám kivételes kereskedelmi intelligenciájának köszönhető, hogy a „szocializmust építő” Magyarország sokkal később, az ötvenes években újra szállíthatott ide Ganz-motorkocsikat.

Utolsó nagy üzleti útja a tengeren túlra vezetett: „1938. november végén került sor életünk legnagyobb utazására Délamerikába. Buenos Aires szépen épült tiszta európai város, melynek utcasöpőri fehér köpenyben dolgoznak. (...) Még decemberben (...) indultunk Patagoniába, ahol Ganz motorvonat vitt minket homokivatagon át, egy gyönyörű fekvésű tóhoz, a San Carlos de Bariloche-nál kezdődő Nahuel Huapi-hoz. [innen] indulhattam Mendoza felé ahol az Andokat átszelő Transandino vasút induló állomása van, ill. volt. Ez a hegyi vasút 3500 m magas hágón vezetett át Chilébe az Andok legmagasabb hegyei között. Az újra építendő pályára kellett a gyárnak motorvonatokat szállítani. 1939. július 1. az Asturias angol hajón elindultunk hazafelé, ahová a Neptunia hajón Triesten át július 27-én érkezünk meg.”

Most az oroszok jöttek el Zámor Ferenchez, s nem ő kényszerült az orosz Szibériába: „A gyár egy évi határidővel nyugdíjba küldött, de már 1945. máj. 1. felmentett a szolgálat alól, amit nem bántam, mert csak jóvátételi szállítások voltak. Törődhettem lakásunk helyreállításával. 1939-ben tőkebefektetésnek vettem egy briliáns fülbevaló párt, amiért 600 dollárt kaptam, és ebből helyre állítottuk a mi lakásunkat. Magam tavasszal és nyáron időm nagyobb részét Ókúton a gyümölcsös ápolásával töltöttem, míg 1948 aug.-ban alacsonyabb ellenőrző szolgálatra be nem hívtak, ami 1950 aug.-ig tartott. Ekkor az építendő új mély földalatti vasút tervezéséhez hívtak meg. Mikor ennek építése 1954 elején megszakadt, átkerültem egy egész tervező csoporttal a MÁV tervező vállalathoz, ahonnan (...) 1957. jan. 25. véglegesen nyugdíjba kerültem.”

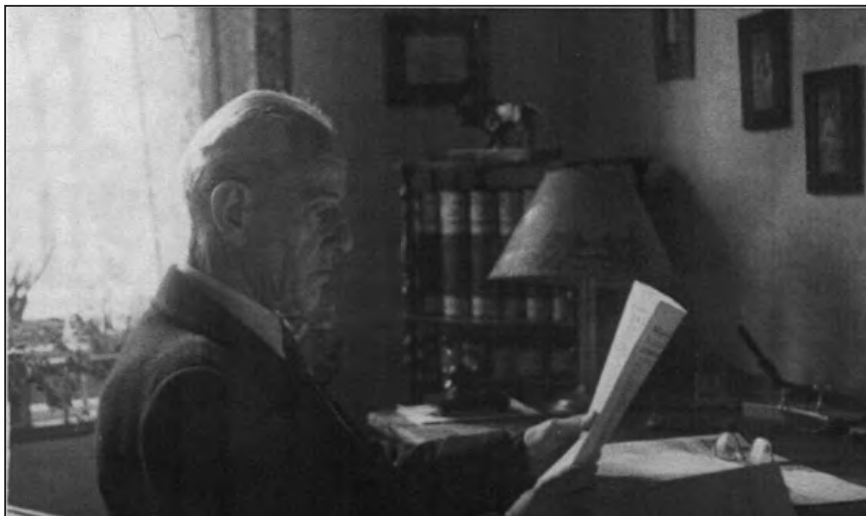
A mérnök úr ebben az esztendőben töltötte be a nyolcvanadik életévét.

Okosan is lehet...

– Rendszeresen jártunk kirándulni, vízitúrákra a Duna-kanyarban, Visegrádon volt nyaralónk. Ez ma is a családé, nagyapám vette 36-ban. Aktív víziéletet éltünk, kiel-boatunk volt kettő, Nagymarosnál kikötöt-tünk, megettük a szendvicseket, úsztunk, ő közben elevezett felfelé a folyón. Bő három óra múlva ért vissza, sose piknikezett velünk. De nem volt az a benyomásom egy pillanatra sem, hogy ilyenkor éppen sanyargatja magát. A Jenyiszejben is biztosan a túlélésért úszott. Önkínzásból nem csinált semmit. Ő volt az az ember is, aki úgy gondolta, hogy a hadifogság idejét el lehet hasznosan és értelmesen tölteni, nyelveket tanult, edzette magát, asztalos-műhelyt szervezett, régi és szerzett tudását folyton-folyvást gyakorolta: „...1936-ban előnyös vétel kínálkozott (ma Fő u. 4.) egy igényeinknek megfelelő kertes dunaparti házra, és így ebben az évben laktunk először saját házukban. A következő évben bővítettük és tutajt tettünk a Dunára két csónakkal, melyek a megszorodott család igényeit is kielégítették. A gyerekek korán megtanultak úszni és evezni. (...) Az őszi, téli és tavaszi hónapokban vasárnaponként kirándultunk a budai hegyekbe, a Farkas-völgybe, Sváb-, János-, Hárs- és Hármashatárhegyre, a Hívősvölgybe, Petneházy rétre, és mindig ebédre betértünk a legközelebbi vendéglőbe.”

– Racionális, tiszteletet parancsoló személyiség volt. Tekintélytartó, de kedves nagyapa. Nem vittek nagy házat. Egy-két családdal összejártak. Több nyelven is olvasott, bérletük volt a Nemzeti Színházba, érdekelték az utazások, a kirándulás. Be-

Az általános gazdasági-kereskedelmi sikertelenségben, már ami a Ganz üzletmenetét illeti ezekben az esztendőben, közrejátszott egyrészt a harmincas évek elején uralkodott általános világgazdasági válság, másrészt a cég vicinális motorkocsi típusának szerény adottságai, ami miatt nem feleltek meg az európai igényeknek. Ilyen körülmények között, mondhatni ezek ellenére, mégis sikerült megalkotni a nagy Árpád gyorsmotorkocsit (sínautóbusznak nevezte a köznyelv). A MÁV megrendelésére hét épült ebből a büszke járműből. A sorozat az Árpáddal kezdődött, 1940-ig forgalomba állították még az Elődöt, a Hubát, a Tást (ez a jármű maradt meg, ma a Vasúttörténeti Park egyik remek látványossága). Ekkortól aztán a vasúti keresztzülők a vezérekről áttértek a királyokra: Szent István, Szent László és – végül – Mátyás következett.

Zámor Ferenc otthonában nyugdíjas korában. Előtte a falon függő képek a hadifogságban általa készített keretben

osztással és nagyon okosan gazdálkodott: *melyekben fekvő pénz a háború elértéktele-
„Volt 1930-ban kötött két életbiztosításunk, nedéssel fenyegette, amiért azt valami tartós*

értékre kellett átváltani. (...) a pénzt városi ingatlanba vagy aranyba fektetni nem volt tanácsos, maradt tehát a föld, ami, ha bombalukat fúr is bele, föld marad. Ilyen megmondással 1941 tavaszán vettünk a Visegrád felé útba eső Szentendrén az Ókúti dűlőben 9000 n. öl szántóföldet (...) a felét bekerítve – 550 Jonathán és Starking csemetével – almást létesítettem. (...) Szabadságaimat az almás fejlesztésére, a fák metszésére használtam fel. (...) Miután 1948-ban újra munkába álltam a gyárban, a gyümölcsöst bérbe adtam a szentendrei termelészövetkezeti csoportnak, mely azt elhagyott földként államosításra ajánlotta fel. Hosszas huza-vona után nagyobb részét sikerült visszakapni (...) Kb. 3 hold még eladatlan.”

Zámor (Zsabokrszky) Ferenc, tizenkilenc nappal az után, hogy idáig jutott élete feljegyzett történetében, 1960. június 14-én szívszélhűdésben váratlanul meghalt. ●

Géza utcai anziksz

Gács János – Vadász Ágnes

A rövidke lipótvárosi Garibaldi utca sok változáson esett át alig több mint egy évszázad alatt. Házaihoz vagy azok elődjeihez érdekes történetek kapcsolódnak. Ezek némelyikének próbálunk utánajárni.

A török kiűzése után egy egész évszázadra volt szükség ahhoz, hogy Pest gazdasági fejlődése annyira erőre kapjon, hogy a város szűknek érezze a közép-

korból itt maradt városkapukat és -falakat. A városi tanács 1789. június 20-i ülésén döntött a Váci kapu lebontásáról. A bontási határozat évében elkészült

Pest egyik legelső városfejlesztési terve, Schilson János munkája, amelyen. már szerepel a mai Garibaldi utca nyomvonala. Egy 1838-as szép kivitelű térkép-

A Géza utca 1897 körül

Kilátás a Budai várból 1892 körül (Fortepan/Budapest Főváros Levéltára)

hatósági intézkedésekre. Augusztus 31-én az V. kerületi előljáróság utasította a Géza-utca 2. számú ház tulajdonosát, mely szintén ezen a telepen van, hogy az árnyékszékeket vízzáró készülékekkel lássa el s a kellő fertőtlenítésről gondoskodjék. Szeptember hó 4-én, szintén a kerületi előljáróság, a Nádor-utca 36. számú házra nézve, mely szintén ezen a telepen van, utasítást adott, hogy a kút víze 24 óra alatt zárassék el, a vízvezeték 3 hét alatt hozassék be, az árnyékszékek 8 nap alatt vízzáró készülékkel, a csatornanyílás 24 óra alatt siphonnal láttassék el. Ezen határozatoknak eleget tett a háztulajdonos.”

A Kisbirtokosok Országos Földhitelintézetének székháza az 1920-as években

A viszonyok két és fél év alatt sem sokat változtak. Erről így tudósít a Fővárosi Lapok 1895. áprilisában: „Razzia a Lipótvárosban. A belvárosi előljáróság részéről Kresz Géza dr. tisztviselő, az V. ker. kapitányság részéről, Boda Dezső dr. rendőrkapitány és Szirmay Andor fogalmazó az elmúlt éjjel megvizsgálták a Lipótvárosban a zsúfolt lakásokat s egyes helyeken leírhatatlan állapotokra bukkantak. A Géza-utca 8. sz. házban egy szobában 15 felnőtt ember és 3 gyermek, egy mellette való kisebb szobában 12 felnőtt egyén és 2 gyermek, egy harmadik szobában huszonhárom alvó ember feküdt szorosan egymás mellett. A

Nádor- utcai 36. sz. ház lakásai kivétel nélkül túlszűfolva voltak, sőt a padlás is alvó gyermekekkel volt tele. A bizottság ez állapotokért a házmestert okozza, ki fejenként 60 krajczár heti bért szed a szegény emberektől.”

Talányok

Az idézetekből kitűnik, hogy az előbb említett 8. számú ház valójában a 2–8. számok által alkotott egész telepet jelentette: a fotóról is látható, hogy ilyen kis házakból több kellett ahhoz, hogy bármilyen zsúfoltan is háromszáznál több lakó férjen el bennük.

Ha a Géza utca nyugati részéről készült felvételen Buda irányába tekintünk, két emeletes épületet látunk, amelyeknek azonban nem lelhetni nyomát a korabeli térképeken. A keletre eső, jobb oldali épületen még egy (sajnos olvashatatlan) felirat is látszik, tehát nyilván nem lakóház volt, a bal oldali, érdekes tetőszerkezetű jó kivitele pedig arra utal, hogy nem valamilyen ideiglenes épületről van szó. Ha a korabeli fotográfus a Duna túlszűfoltjára irányozta kameráját a Géza utca torkolata felé, ugyancsak feltűnik ez a két ház, de más érdekességeket is kínál a mai szemlélőnek. A Parlament előtt a Dunán ringatózó különös, téglalap alakú alkotmány nem más, mint egy uszoda, amelyből jó néhány működött egészen a második világháborúig a budapesti Duna-partok mindkét oldalán. ●

A cikk megjelenését támogatta a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Balla Zsófia: Nem lettem pesti

Nem lettem pesti, csak egy itt-lakó kolozsvári. Budapestet úgy értem el, zihálva, hogy majd magához ölel. De karolása csupán egy tangóra jó. Csigaszarvként gyűrődtek vissza barátok. Vagy nyomultak hírnévbe-ködbe fel. Csak lóg sután két karom, mint a bizalom: azt hittem, minden barátság fölemel. A látszat dagálya után a köves, puszta parton állok. Egem sosem viharzik el. Ittlétem nagylelkűbb hazához, új dobbanáshoz foglaló.

Új szelek fújnak.
Minden csók ismeretlen.
Minden ölelés végtelen.
Más végtelenhez új hajó.

Egy világutazóhoz

Ide-oda repülsz, folyton elutazol.
Kis utcák kerek követ talpalod,
egy terecskén limoncellot iszol.
Mikor Velence kékjét otthagysz,

s a napforralta Pest zúgó mélyeibe,
lakásod kifent színeibe térsz meg,
akkor gondolsz velünk, akkor nézel ide,
és akkor írsz udvarias és félszeg

levelet: így keresel, hogy most már ne légy
olyan árva, – mint ki forró fürdőbe lép,
úgy óvakodsz egy-egy találkozásba.
Kérdés nélkül mesélsz, de nem adod

kezünkre Velencét, Berlint, holland hajót –
tapintattal kéne megosztani a jót:
anélkül kínálni, hogy lelked belevásna,
s kérdeznél is...! Marad magadra időd épp elég.

Hallgatlak, – s azt is, életem bezárva mint ketyeg.
Nem értem, miért kerestél újra meg:
hogy csapongásod gyümölcsét lerázzad,
s magányod, mint hódítást, átruházzad?

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

BUDAPEST

A SZÉKESFŐVÁROS
TÖRTÉNETI
MŰVÉSZETI ÉS
TÁRSADALMI
KÉPES FOLYÓIRATA

MEGJELENIK MINDEN HÓ NAP 15-ÉN

1915 **1**

Hetven éves a BUDAPEST!

**Egy folyóirat születésnapja
a Spinoza házban (VII. Dob u. 15.)
2015. december 1-jén, kedden 19 órakor**

Zenés irodalmi kabaré a múlt század 40-es éveinek stílusában, amikor Ady, Szép Ernő, Kosztolányi verseit énekelték a dízőzők. És szavaltak! Az elmúlt hetven évet idézi fel ez az est a folyóiratban megjelent, kortárs írók tollából született, Budapest ihlette versekkel, némelyik a szerző előadásában, és korabeli dalokkal.

Előadók:
Molnár Gyöngyi és Hajdú László/Széll Attila

Közreműködő szerzők:
Garaczi László, Kapecz Zsuzsa, Kukorelly Endre, Petőcz András és Tóth Krisztina

Zenei szerkesztő és zongorán kísérő:
Nyitrai László

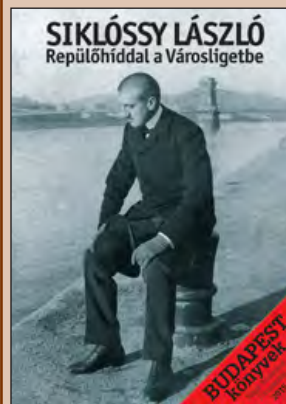
Konzultáns:
Aradi Péter

Belépődíj: 2.000 Ft

Bemutatjuk a BUDAPEST Könyvek sorozatának kilencedik kötetét

Siklóssy László (1881–1951) neve összeforrta a Hogyan épült Budapest? című alapvető várostörténeti könyvével, amely 1931. évi megjelenése óta két hasonló kiadást is megért, bizonyítva a munka nélkülözhetetlenségét a főváros múltjának feltárásában. Hasonlóan népszerűek a Svábhegygel vagy a régi Budapest erkölcsével foglalkozó publikációi is.

Hivatalos elfoglaltságát tekintve gyorsíróként dolgozott, az országgyűlési gyorsiroda vezetőjeként ment nyugdíjba. Ezt a nagy fegyelmezettséget, alázatosságot kívánó tevékenységet olyan „mellékességekkel” egészítette ki, ahol szelleme szabadon szárnyalhatott. A Pesti Hírlap könnyű tollú, rendkívül termékeny állandó munkatársa. Képzőművészetek iránti érdeklődése és gyűjtőszennvedélye sarkallta a Szent György Czéh Magyar Amatőrök és Gyűjtők Egyesületének megalakítására. A Parlamenti Sajtónyilvánossági és Gyorsírás-történeti Múzeum létrejöttje is az ő nevéhez köthető. 1949-ben még megélte ennek felszámolását, szétszórását. Kezdeményezésének megkésett elismerése az Ország-ház Látogatóközpontjában 2015-ben megnyílt kiállítás, amely elődjének tekintik az 1929-től két évtizeden át sikeresen működő múzeumot.

E kék és zöld színek uralta kötetben olyan írásait gyűjtöttük egybe, amelyek annak idején újságokban jelentek meg. A két várost összekötő és elválasztó folyó kínálta gazdag tématarhából Siklóssy a pesti Duna-partról a Margit hídon át a budai hegyekbe vezet bennünket, hogy képzeletbeli sétánkat a Sugárúton andalogva a Városligetben fejezzük be.

Életútját, munkásságának értékelését a sorozat e legújabb kötetében Hidvégi Violetta mutatja be. A Budapesti Városvédő Egyesület társkiadójaként a Városháza Kiadó és Budapest Főváros Levéltára segítette a munka megjelenését.

Várjuk a Repülőhídral a Városligetbe című kötetünk könyvbemutatójára

az Alexandra könyvtárház kávézójában (Budapest VII., Károly körút 3/c)

2015. december 4-én pénteken délután 5 órára.

Az elő-, alá- és utómuzsikát GREGO (Földvári Gergely) zongorázza, Siklóssy László írásaiból HIRTILING István színművész olvas fel részleteket. Licitre bocsátjuk a Nagy Budapest Törzsszaszt tagjai aláírásával a kötet húsz számozott példányát. Az árverést Ráday Mihály vezeti.

NATURART – AZ ÉV TERMÉSZETFOTÓSA 2015

A legjobb magyar természetfotók kiállítása
Magyar Természettudományi Múzeum, 2016. január 27-ig

Immár 23. alkalommal írta ki az idén a naturArt – Magyar Természetfotósok Szövetsége hazánk és a régió legrangosabb természetfotós megmérettetését. Az Év Természetfotósa 2015 pályázaton hazai és határon túli, profi és amatőr természetfotósok több ezer képe közül válogatja ki a legjobbakat a zsűri. Az év természetfotósának, ifjú természetfotósának és az év természetfotójának járó díjakat a Magyar Természettudományi Múzeumban adják át, ahol egyúttal meg is nyitják a pályázat legjobb képeiből rendezett kiállítást.

Tavaly Daróczy Csaba nyert, az aktuális év díjazottjainak kiléte azonban egészen a megnyitó pillanatáig még a szervezők számára is ismeretlen marad. ●

Daróczy Csaba fotója

KÉPES MAGYAR JAZZTÖRTÉNET

Új időszaki kiállítás Óbudán
Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari
Múzeum, 2016. április 24-ig

A magyarországi jazztörténekek időben – nagy vonalakban – párhuzamosan haladtak az európai és az amerikai eseményekkel. Kiállításunk az 1850-es évek

körüli őскеzdetektől 2015-ig, korabeli dokumentumok (kottacím-lapok, fényképek, festmények, plakátok, szórólapok, gramofonlemez-, LP- és CD-borítók, hangszerek) segítségével mutatja be a honi jazzeseményeket. A kiállítás képi anyagát nagymértékben színesítik a kiállított jazzkönyvek. A világon az egyik legkorábbi ilyen tárgyú kötet, az 1928-as Jazzband Végh Gusztáv illusztrációival jelent meg, ezek egy részét reprodukciókon szintén kiállítottuk. ●

BUDAPEST – Magándolgok.

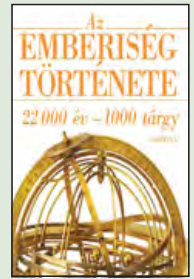
De mégsem magánügyek. Mert bár a szerző két, a folyóiratunk hasábjain publikált sorozatából szerkesztett kötet főszereplői magánemberek, de ami velük történt, az maga a testközelben átélt történelem.

A BUDAPEST PLUSZ 2015/2. kötet megrendelhető banki átutalással (a számlaszám: 16200106-11569909), a postázási cím feltüntetésével (vagy ugyanígy s ugyanerre a számlaszámra postai utalványon). A kiadvány ára, postaköltséggel 1500 Ft.

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

AZ EMBERISÉG TÖRTÉNETE. 22 000 ÉV – 1 000 TÁRGY

Corvina Kiadó

Az emberiség hátrahagyott tárgyai a múlt egy-egy fejezetéről beszélnek. Ezt a páratlanul gazdag albumot lapozgatva kiderül, hogy elődeink jóval izgalmasabb és érdekesebb világban éltek, mint ahogy azt mi valaha is elképzeltük. Az itt szereplő 1000 tárgy megelevenedik, és 22 ezer év történelméről mesél nekünk. Felejthetetlen utazásban lesz részünk a civilizáció hajnalától napjainkig, a kőbaltától az okostelefonig.

Ára: 12 000,-Ft

BUDA FERENC: CSONTVÁRY

Holnap Kiadó

Buda Ferenc Kossuth-díjas író elbeszélése alapján ismerhetjük meg a magyar festészet senki másához nem hasonlítható alkotóját, Csontváry Kosztka Tivadart.

Csontváry közel negyven évesen döntötte el, hogy új hivatást választ. Egy csodaszzerű fordulópontra követően addigi életét hátrahagyva, gyalogszerrel nekivágott Európának, hogy beteljesítse sorsát, és a magyar festészet egyik legkiemelkedőbb egyéniségévé váljék.

Ára: 2 700,-Ft

F. TOMA KATALIN – HORVÁTH J. ANDRÁS (SZERK.): HAT (HÉT) NEMZEDÉK. A MANNO CSALÁD TÖRTÉNETE.

Budapest Főváros Levéltára

Kevés pesti család története követhető nyomon két évszázadon keresztül. Ritka kivételek közé tartozik a görög eredetű, a macedóniai Bitoliából a 18. század közepén Magyarországra települt Manno család. Jelen munka az ő történetüket mutatja be hat, illetve hét nemzedéken át. A kötet kétnyelvű, magyar és görög.

Ára: 1 800,-Ft

Megvásárolható Budapest Főváros Levéltára titkárságán (1139 Budapest, Teve u. 3-5.)

A BUDAPEST ANTIKVÁRIUM AJÁNLATA

CIVITAS METROPOLITANA BUDAPEST (PLAKETT)

Előlap: AZ IFJU SZÉP PEST KI BIZTON ÖLELVE NYÚJT CORVIN AGG VÁRÁNAK HŰ KEZET. Előterben Buda és Pest allegorikus alakjai egymás kezét fogják, háttérben a Lánchíd.

Hátoldal: CIVITAS METROPOLITANA BUDAPEST. HOSPITIBUS ET AMICIS S.D. Pallasz Athéné Budapest város címerével.

Anyaga: bronz, mérete: 71 mm/159,8g; tervezte (sín.): Berán Lajos

Ára: 25 000,-Ft

Még számtalan Budapesttel kapcsolatos műtárgy, papíregység megvásárolható a Budapest Antikváriumban (1091 Bp., Üllői út 11-13.), illetve kedvére böngészhet honlapunkon: www.budapestantikvarium.hu

Stephanie True

BAROKK ZENE FRANCIA AKCENTUSSAL

Kuijken újra a BFZ-vel zenél
Zeneakadémia, 2015. november 27-28.

Kevés stílusosabb halálnevet képzelhet el magának egy muzsikos, mint hogy a saját karmesteri pálcája végez vele. *Jean-Baptiste Lully* így búcsúzott az élettől a szakma első „vértanújaként”: átszúrta a lábát a pálcával, a seb pedig elfertőződött. Franciaország egy zseniális zenészt veszített el, aki a Napkirály kegyenceként sokáig korlátlan ura volt a párizsi zenei életnek. Ebbe a világba, a francia barokk mámoros napjaiba hívja önöket a Budapesti Fesztiválzenekar, amelynek Barokk Együttesét ezúttal a régizene valódi nagyágyúja, a belga hegedűművész-karmester, *Sigiswald Kuijken* vezeti majd. A koncerten Lully Roland-szvitje mellett a másik barokk gigász, *Jean-Philippe Rameau* szellemes operájából készült *Platée*-szvitet is hallhatja a közönség, *Jean-Féry Rebel* muzsikája pedig egy fantáziavilágba csalogat. A francia kantáta megteremtőjének, *Louis-Nicolas Clérambault*-nak a szerzeményét a fantasztikus kanadai szoprán, *Stephanie True* adja elő, kecses korabeli táncmozdulatokkal fűszerezve előadását. ●

A KIRÁLYI PALOTA A KULTÚRA VÁRA

A Budavári Palota története 1686-tól napjainkig

Budapesti Történeti Múzeum - Vármúzeum, állandó kiállítás

Az újkori palota változatos történetét építészeti tervek, látképek, fényképek segítségével, a palota egykori dekorációjának és berendezésének itt-ott megőrződött emlékeit a legmodernebb technikákkal bemutattva idézi fel a kiállítás. 3D-s animáció érzékelteti a palota építési fázisait, érintőképernyők és múzeumpedagógiai állomások várják a látogatókat. A tárlaton látható két, az eredeti tervek szerint helyreállított falrekonstrukció, egy fehér-arany vörös brokát tükrös barokk falrészlet *Mária Terézia* fogadóterméből és a 19. század végi Hunyadi terem újrafaragott neoreneszánsz falburkolata *Benczúr Gyula*: Mátyás fogadja a pápai követeket című festményével.

A kiállítás végigviszi az érdeklődőket a palota három évszázados történetén, megtudhatjuk hogyan lett katonai létesítményből királyi palota, majd „a kultúra vára”, milyen stílusváltásokon, átépítéseken esett át napjainkig. A tárlat a jelenlét véget ér, de a történet folytatódik... ●

A főrség épülete, 1936.

A TÚLÉLŐ ÁRNYÉKA

Az El Kazovszkij-élet/mű

Magyar Nemzeti Galéria, 2016. február 14-ig

El Kazovszkij (1948–2008) a késő 20. század és az ezredforduló egyik legeredetibb és legszuggesztívebb magyar képzőművésze volt. Festőként, performerként, díszlettervezőként és – ma már tudjuk – költőként is hatalmas életművet hagyott hátra, amelynek ropant elevenségét és mélységeit a kortársak is azonnal fölismerték. A Magyar Nemzeti Galéria mintegy 400 művet bemutató kiállítása arra vállalkozik, hogy művészettörténetileg pontosabb képet rajzoljon mindarról, amit El Kazovszkij fájdalmasan korai halálával örökölni hagyott.

A kiállítás egymástól markánsan elkülönülő szekciói egy-egy karakteres metszetben villantják fel El Kazovszkij és művészetét. A rendezés nem állít fel közöttük fontossági sorrendet, illetve nem határoz meg a nézőknek egyértelmű bejárési útvonalat, inkább arra ösztönöz, hogy a labirintusszerű térben járkálva szokatlan összefüggésekre figyeljünk fel vagy ismerjünk rá.

A kiállítás az El Kazovszkij Alapítvány együttműködésével jött létre. ●

El Kazovszkij: Tengerparti balett, 1982. A. Gyűjtemény. Fotó: Áment Gellért

MOSÓ MASA ÉS BARÁTAI

F. Györfly Anna grafikusművész centenáriumi kiállítása
Petőfi Irodalmi Múzeum, 2016. április 30-ig

F. Györfly Anna (1915–2006) az elmúlt hatvan év egyik legtermékenyebb gyermekkönyv-illusztrátora volt. Nemzedékek nőttek fel az általa illusztrált könyveken és diafilmeken, amelyek közül a legismertebbek (Mosó Masa mosodája, Pöttyös Panni, Hófehérke, Óvoda az őserdőben) máig népszerűek. A kiállítás első ízben mutatja be a grafikus sokoldalú munkásságát iparművészeti pályakezdésétől a gyermekkönyv- és meseillusztrációkig. ●

A SZELLEM MEGLINCSELÉSE

Zappe László

Október – de meglehet az egész most kezdődő évad – legfontosabb színházi eseménye Az olaszliszakai bemutatása volt a Katona József Színházban. Kivételesen még a bulvársajtó ocsmány érdeklődése is jó ügyet szolgálhat. Olyan körök, rétegek figyelmét is fölkeltheti, amelyek a művészi színvonalra, de még a művészi módon megfogalmazott társadalmi problémákra sem lennének különben fogékonyak. Pedig *Máté Gábor* színháza évek óta módszeresen keresi és meg is találja a mai magyar világ legizgalmasabb, legérzékenyebb kérdéseit.

Az olaszliszakai előadása összegző tárháza mindezeknek. Miközben nincs benne semmi, ami túlmenne a művészet határain. Az előadás nem beszél ki a maga művészi keretei közül. Valójában semmi igazi ok bárki részéről személyes sértődésre. Szinte csak a cím kötődik szorosan a konkrét eseményhez, nyilván figyelemfelkeltő szándékkal. A tények, dokumentumok csak kiindulásul szolgálnak, és csak az általános helyzetet jellemzik. Az előadásban senkit sem neveznek néven, a színlapon is mindenki helyzete szerint szerepel: idegen turista, áldozat, vádlott, bíró, ügyész, ügyvéd, rendőr, falubeli.

Borbély Szilárd drámája, amely az előadás alapját, gerincét képezi, sem kötődik szorosan az olaszliszakai rémdrámához. Az író, akinek végül is nem sikerült kiírni magából személyes tragédiáját, két másik réteget, ha

tetszik, cselekményszálat fűz a történethez. Mindenekelőtt saját életének végzetes eseménysorát, szüleinek a meggyilkolását, az ahhoz kapcsolódó nyomozás rideg embertelenségét, megalázó, méltóságot sértő folyamatát. Mindezt pedig tágasabb történelmi keretbe helyezi a zsidóüldözések emlékének felidézésével. *Haumann Péter* kamerával a kezében keresi a múlt nyomait, amivel nagyon irritálja *Bán Jánost*, a falubelit, aki dühösen tiltakozik nemcsak a múlt felpiszkálása, a történelem felhánytorgatása, de a szerinte túlságos külföldi érdeklődés ellen is. Felejtés és bezárkózás a háritás két alapvető gesztusa emlékezés és feldolgozás helyett. Érvrendszere a maga szempontjából meggyőző: a nyomorúságon a sok beszéd nem segít.

A közelmúlt két tragikus eseménysora kétféle módon jelenik meg. Az író szüleinek meggyilkolását szenvedélyes tárgyilagossággal, lefojtott indulatokat éreztető objektivitással beszéli el. Szüleit keresztnevükön említi, egyszerre közelítve és eltávolítva őket magától, inkább mintha barátokról, ismerősökről szólna. *Fekete Ernő* előadásában a személyes megrázkódtatást elfedi a humanista racionalizmus, tényszerűség, objektivitásigény.

Ugyancsak ő személyesíti meg az áldozatot. Egy múltbeli embert szembeesít korunkkal. Egy református paptanárt hoz a tizennyolc-tizenkilencedik századból, a felvilágosodás, a reformkor idejéből. *Borbély Szilárd* verses

szövegével hangsúlyozottan magyar tradíciót jelenít meg, amely mintha nyomtalanul elveszett volna. *Mészáros Blanka* a nagyon okos nagyobbik lány szerepében emlékezteti folyvást a jelenre, korunkra, ahol folyvást a szellem meglincselése folyik. Amiről a tanár csak az emelkedett szellemek nagyvonalú naivitásával, elnézésével vesz tudomást.

Végül a tárgyalási részben dokumentálva jelenik meg a nyomorúság, az anyagi és kulturális kisémmizettség, oktalanság, elvadultság, amelyben tenyészik a brutalitás, az értelmetlen erőszak, a lelkiismeret teljes hiánya. *Bíró (Szirtes Ági)*, ügyész (*Borbély Alexandra*), ügyvéd (*Pelsőczy Réka*) megfogható tények nélkül kénytelen valamiféle ítéleten munkálkodni, hiszen már a helyi rendőrnek (*Baki Dániel*) is az a legfőbb gondja, hogy miért éppen neki kellett akkor szolgáltatban lennie. A vádlott – akit végül is elítélnék – zavaros levele *Tasnádi Bence* igaz előadásában és a kivetített kézirat alátámasztva ugyancsak a szellemi-lelki elnyomódás, elsívárosodás megrázó dokumentuma.

Cziegler Balázs díszlete frízszerűen keretezi a lényegében üres játékteret, történelmi tárgyú domborművekkel, hátul középen a feledés nyílásával, amely elnyeli az áldozatokat. *Füzér Anni* jelmezei feltűnés nélküli pontossággal igazodnak a szereplők egyéniségéhez, társadalmi helyzetéhez.

Pálos Hanna vezetésével fehér ruhás menyecskekórus és népi hangzású zenei anyag – *Jordán Adél* élesen szóló énekhangjával – erősíti művészi érvényűvé a súlyos társadalmi látletet. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Süt, főz

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Beszéljünk végre a szakácsokról is.

Kezdjük, néhány könnyed anekdotával.

A kilencvenes évek közepén egyik kedvenc helyem egy körúti olasz étterem volt, ahol tényleg felségesen készítették a toszkán konyha remekeit, s ráadásul hamisítatlan talján hangulat társult az ételekhez. (Ez azt jelenti, hogy a pincérek harsány bongiornoval köszöntötték a belépőt, a végén ingyen ital járt a borsos számlához, és ha harmadszor is betévedtél, a tulaj barátságosan elbeszélgetett veled az asztalod mellett állva.) Egy ízben azonban, nagy döbbenetemre, szinte ehetetlen volt minden fogás. Ízetlen, sótlan, minősíthetetlen. Oly döbbenetes volt ez a változás, hogy nem is hagyhattam szó nélkül. Amikor a tulaj, gondterhelten, keresztülment a színen, félig-meddig tréfásan utána szóltam: – Mi van, felmondott a szakácsuk?

Ekkor váratlan dolog történt. A korpus-lens, középkorú tulajdonos, akit én addig csak mosolyogni láttam, elsírta magát. A következő pillanatban már az asztalomra könyökölve szipogta:

– Bizony felmondott az a gazember, és már haza is ment Sienába. Most mondja meg

uram, hát honnan akasszak le Budapest közepén hirtelen egy hamisítatlan olasz szakácsot?

Megsajnáltam persze, mást nem is igen tehettem, de azért megkérdeztem:

– Jó, de akkor most ki főz maguknál?

– Én – hajtotta le a fejét a pórul járt tulaj.

A másik történet főhőse Gyula úr, kedvenc kifőzdém örökös szakácsa. Gyula úr semmilyen iskolát nem végzett, kifutófiú volt a vásárcsarnokban, ott akadt össze a kifőzde korábbi tulajdonosával, aki megsajnálta és magához vette krumplihámozónak. Onnan emelkedett föl aztán egészen a szakácsi posztig az évek során. Gyula úr sosem látott szakácskönyvet (ha látott volna, se vagyok benne biztos, hogy el tudta volna olvasni), főzni is csak tíz-tizenkét ételt tud, hiszen a hely állandó étlappal üzemel, azt a tizenkettőt azonban úgy, hogy csodájára járnak városszerte. Ha jó pörköltet, kelkáposzta-főzeléket vagy káposztás cvekedit enne a pesti ember, csak is a Gyula úrhoz kell fordulnia.

Történt azonban, hogy a kifőzdet új tulajdonos kaparintotta meg, aki nagyra törő álmokkal látott neki a reformoknak. Kivág-

ta Gyula urat, hogy a lába se érte a földet, és felvett helyette egy tanult szakácsot, aki úgy csinálta a bélszínt Sztroganoff módra, mint kevesen, de a cvekeditől nemigen volt fogalma. Minek következtében a kifőzde törzsközönsége hamarosan fellázadt és visszakövetelte a fazekak mellé a jól megérdemelt Gyula urat. Így is lett, és a forgalom ismét a régi csúcspontok döggett.

Elég talán ennyi is, hogy bebizonyítsuk, milyen fontos eleme a szakács egy étteremnek. Nem vagyok híve annak a porhintésnek, ami a sztárszakácsok körül folyik, ők sem istenek, nekik is megvan a maguk a korlátai, de hogy e korlátokon belül korlátlan urak (ha megengedik nekem ezt a kis tréfát), ahhoz bizony nem fér kétség. És az egészben az a legszebb, hogy a legtöbb étterem szakácsát nem is ismerjük. Soha nem látjuk, azt se tudjuk, fiú-e vagy lány. (Manapság, jegyzem meg közbevetőleg, egyre több a lány közöttük.) Hiányukat csak akkor konstatáljuk, amikor, miként a fentebbi példában is, efféle drámai változás áll be a konyhában.

Mintha élnénk egy családban, ahol az anya szinte láthatatlan volna. Elkészülne a reggeli, bevetődne az ágy, kivasalódna a ruha és megsimogatódna minden buk-si, csak aki ezt teszi velünk, az nem tűne elő soha. Ez bizony igazságtalanság. Ezért vagyok híve annak, hogy egy-egy különösen jól sikerült fogás után a szakács megjelenjék a vendégek között, és ha úgy adódik, remekével arasson megérdemelt tapsokat. ●

Képzelt közösségek, magánképzetek

Privát nacionalizmus Budapest

Hat ország, nyolc intézmény közreműködésével létrehozott Európai Uniós projekt záró kiállítása, melyben 39 társadalmilag elkötelezett, közép-kelet-európai kortárs művész alkotásain a nemzettel kapcsolatos képzetek, a nemzeti identitás formálódásának fázisai és a nacionalizmus problémái elevenednek meg.

A kiállítást a Kiscelli Múzeum – Fővárosi Képtár és a Budapest Galéria a Közelítés Művészeti Egyesülettel együttműködve valósította meg.

Helyszínek:

Budapest Galéria, 1036 Budapest, Lajos utca 158.

Kiscelli Múzeum – Fővárosi Képtár, 1037 Budapest, Kiscelli utca 108.

Nyitva tartás: keddtől vasárnapig 10–18 óráig

A projektet az Európai Unió, a Visegrádi Alap, a Nemzeti Kulturális Alap és az Erste Stiftung támogatta.

A kiállítás szakmai támogatói: Szlovák Intézet, Zacheta Galéria, Uniqua

480 Ft

